

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Doelwit Den Haag? : complotconstructies en systeemhaat in Nederland 2000-2014

Buuren, J. van

Citation
Buuren, J. van. (2016, November 2). *Doelwit Den Haag? : complotconstructies en systeemhaat in Nederland 2000-2014*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/43818

Version:	Not Applicable (or Unknown)
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/43818

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/43818 holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Buuren, Jelle van
Title: Doelwit Den Haag? : complotconstructies en systeemhaat in Nederland 2000-2014
Issue Date: 2016-11-02

3. De moord op Pim Fortuyn

'Pim was te slim voor de Nederlandse politieke marionetten club en moest dood. De geheime regering, zoals de bilderbergers en de vrijmetselarij hebben door dat hij een bedreiging vormt voor het systeem. Dus hij wordt vermoord door ene volkert van de G. volkert van de G, een doorgedraaide fanatiekeling of een gemind-controllde assasin doot de AIVD??'[26]

De aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2002 verliep op een voor Nederland ongekend felle wijze. Op lokaal niveau kende Nederland vanaf begin jaren negentig de opkomst van leefbaarheidspartijen.[27] Vanuit het niets wonnen leefbaarheidspartijen in Hilversum en Utrecht in 1998 veel zetels: in Utrecht werden negen van de vijfenveertig zetels binnengehaald, in Hilversum veertien van de zevenendertig (Van Ostaaijen 2012; 200). Onvrede over het gemeentelijk beleid en het functioneren van de democratie waren de belangrijkste factoren om nieuwe partijen op te richten (Van Ostaaijen 2012: 205). De leefbaarheidspartijen vonden elkaar in een pleidooi voor een 'andere politiek', voor een grotere openheid van het bestuur, voor het verbeteren van klachtenprocedures, het instellen van lokale ombudsmannen en voor interactief bestuur. Vaak waren lokale partijen in eerste instantie dan ook 'tegen': a-politiek of zelfs anti-politiek. Lokale partijen zetten zich frequent af tegen de landelijke politieke partijen (Derksen 2003: 129), refereerden aan een gemeenschapsgevoel en bijhorende nostalgie, vaak gepaard gaand met negatieve sentimenten ten opzichte van migranten (2003: 138-139).

In 1999 werd vanuit lokale leefbaarheidspartijen de landelijke partij *Leefbaar Nederland* (LN) opgericht (Van Praag 2003: 98). LN verklaarde de oude partijpolitiek failliet en wilde nadrukkelijk niet met de oude begrippen 'links' of 'rechts' geassocieerd worden. LN definieerde zichzelf als politieke vernieuwingsbeweging die van oordeel was dat de gevestigde politiek teveel met de rug naar de toekomst stond en pleitte voor democratisering van het politieke bestel. LN richtte zich in eerste instantie vooral op kiezers uit het politieke midden en gematigde kiezers links van het midden. LN kon op

26 http://www.argusoog.org/mind-control-als-techniek-i/; het artikel werd onder andere doorgeplaatst op http://hetuurvandewaarheid.info/?p=26140 en http://www.anarchiel.com/display/mind-control_in_nederland_1

27 Zie voor de opkomst van de lokale leefbaarheidspartijen die aan de weg stonden van ***Leefbaar Nederland*** onder meer Van Ostaaijen 2010; Derksen 2003; Van Praag 2003. Voor een analyse van eerdere populistische partijen in Nederland zie Vossen 2006, 2010a, 2010b en 2012; Lucardie 2000; Fennema en Van der Brug 2006

dat moment gekarakteriseerd worden als een 'anti-establishment partij met een links-populistisch programma' (Van Praag 2003: 99). Dat veranderde met de verkiezing van Pim Fortuyn tot lijsttrekker op het congres van 25 november 2001. Fortuyn verlegde de koers van LN naar een rechts-populistische richting. LN en Fortuyn gingen een 'monsterverbond' aan: Fortuyn had een politiek vehikel nodig om het politieke systeem binnen te dringen, LN had behoefte aan een charismatische kopman (Van Rossem 2010).

3.1 De opkomst van Fortuyn

De verschijning van Pim Fortuyn op het landelijke politieke toneel is wel aangeduid als 'het laatste essentiële ontbrekende puzzelstukje' in het Hollandse populisme (Vossen 2012: 49). Fortuyn was de juiste man die op het juiste moment op de juiste plaats kwam (Vossen 2012: 51; Ellemers 2002: 258; Holsteyn en Galen 2003: 49; Koopmans en Muis 2009: 651; Galen en Van Holsteyn 2003: 31; Pennings en Keman 2002; Voerman en Lucardie 2002). Naast de voorradige ingrediënten uit het 'Handboek voor Populisme' (Cuperus 2003: 87) speelde in Nederland het verdwijnen van de ideologische confrontatie in de politiek en een sterk gedepolitiseerd klimaat onder de paarse kabinetten[28] een belangrijke rol. De Nederlandse 'karteldemocratie' - waarin politieke tegenstellingen door de politieke elites gedepolitiseerd werden - verloor zijn stabiliserende functie omdat de klassieke maatschappelijke tegenstellingen in politieke zin hun scherpe kanten verloren. De politicoloog Lijphart (1968: 206-210) voorspelde al in de jaren zestig dat zo'n ontwikkeling tot politieke instabiliteit en ongenoegen zou leiden. Wanneer de kiezers immers geen verschillen meer zien tussen politieke partijen, kan onvrede over beleid zich vertalen in negatieve gevoelens over het politieke stelsel in zijn geheel, in onvrede met 'de politiek'. Onvrede met beleid kon zo makkelijk omslaan in steun voor anti-systeempartijen (Thomassen 2000: 206-210; 2010: 40). Ook andere wetenschappers waarschuwden eerder al voor het ontstaan van de 'één-partijstaat Nederland'[29] (zie ook Voerman en Lucardie 2002) of omschreven het Nederlandse politieke bestel als een 'Potemkin-facade'[30] en de politiek onder de paarse kabinetten als 'onder narcose' (Schoo 2004: 96). Aldus schiepen de paarse kabinetten ruimte voor een andere, populistische tegenstelling: tussen (slechte) elite en (goed) volk.

---

28 De kabinetten Kok I (1994-1998) en Kok II (1998-2002)

29 J.W. Oerlemans, 'Eén-partijstaat Nederland', *NRC*, 14 februari 1990

30 H.J Schoo, 'Nooit meer normaal; Met Pim Fortuyn zijn de rollen van links en rechts omgedraaid', *De Volkskrant*, 3 mei 2003. Met een 'Potemkin-facade' wordt gedoeld op een fraai uiterlijk dat een vermolmde werkelijkheid aan het zicht onttrekt

Fortuyn politiseerde en personifieerde succesvol het idee van de 'buitenstaander' tegenover het gesloten politieke kartel ('Ons Soort Mensen'), ventte het idee van een 'grote schoonmaak' uit, droeg zijn geloof in utopische vergezichten uit en keerde zich in harde woorden tegen de visieloze technocratie van de paarse kabienetten (Pels 2003: 42). In alles vertegenwoordigde Fortuyn het tegenovergestelde van de politieke elite. Pels (2003: 59) heeft gewezen op de herwaardering van de emotionele kanten van politiek en de herwaardering van de rol van sentiment en intuïtie in de politiek die Fortuyn uitdroeg, waarbij hij niet terugschrok voor gepersonaliseerde politiek en narcisme; Fortuyn leek goed te beseffen dat in 'partycentrum Nederland' politici bovenal amusementswaarde moesten hebben (Pels 2003: 250). Hendriks (2009: 482) heeft erop gewezen dat Nederland in de jaren negentig en daarna 'emotioneel kampioen van Europa' werd: net zoals de eerdere *compression of emotion* in Nederland verder ging dan elders, gold dat ook voor de *decompression of emotion* (zie ook Van Stokkom 2010; NCTb 2010a: 74-78). Nederlanders werden zeer ontvankelijk voor passievolle expressie en authenticiteit (d'Anjou 2005; Roeland, Aupers en Houtman 2010). De Nederlandse consensusdemocratie met een 'beperkt emotioneel repertoire' was slecht ingericht en voorbereid op de meer personalistische, emotionele en expressieve politiek van de dramademocratie (Elchardus 2002).

De aanslagen van 11 september 2001 door Al Qaida op de Twin Towers in New York speelden daarnaast een belangrijke rol omdat ze fungeerden als katalysator voor de scherpe anti-islamkritiek van Fortuyn. De aanslagen van 11 september werden, in de woorden van socioloog en oud-*Elsevier* hoofdredacteur Hendrik Jan Schoo, een 'wij/zij-test' en vormden daarmee een 'existentiële breuklijn'. Met een 'zekere opluchting', zoals Schoo het noemde, kwamen na 9/11 allerlei 'halve en hele tribale sentimenten' uit de kast en werd volop uitdrukking gegeven aan onderdrukte groepsgevoelens (Schoo 2008: 112-113). Dat gebeurde niet alleen verbaal; in het najaar van 2001 werden moskeeën vijftig keer doelwit van vernieling en brandstichting (Van der Valk 2012:77).

3.1.1 Harde verkiezingsstrijd

Fortuyn deed tijdens de verkiezingscampagne van 2002 straffe uitspraken over de islam en zijn politieke opponenten. Uitspraken als 'Ik ben voor een Koude Oorlog tegen de islam. De islam vormt een serieuze bedreiging voor onze samenleving'[31],

31 *Rotterdams Dagblad* 2001

'Moskees moeten begrepen worden als frontorganisaties waarin martelaren worden gekweekt'[32] en 'Ik vind de islam een achterlijke cultuur'[33], lokten heftige protesten en diverse rechtszaken uit. Zijn politieke opponenten van de PvdA, VVD, D66 en GroenLinks lieten zich omgekeerd ook bepaald niet onbetuigd en diskwalificeerden Fortuyn als 'gevaarlijk', een 'Polder-Mussolini', een 'rechts-extremist', een 'egotripper', een 'politieke wildplasser', een 'racist', dan wel als een 'narcist'.[34]

Fortuyns spectaculaire electorale opkomst ging vanaf het eerste moment vergezeld van complotbeschuldigingen. In februari 2002 werd Fortuyn door het bestuur van LN naar huis gestuurd nadat hij in een interview in *De Volkskrant* had gepleit voor afschaffing van artikel 1 van de Grondwet waarin de antidiscriminatiewetbepaling is opgenomen. Ook al had Fortuyn het interview voor publicatie ingezien en geaccordeerd, toch stelde hij het slachtoffer van een samenzwering te zijn. De voorzitter van LN, Jan Nagel, wees ook in de richting van een complot toen hij stelde dat de *Volkskrant*-journalisten die het interview hadden afgenomen, samen met andere journalisten lid waren van een denktank gelieerd aan de PvdA. Deze journalisten werden ervan beschuldigd tegen LN samen te zweren en hun kranten te gebruiken om LN in een slecht daglicht te plaatsen. Het interview dat leidde tot de breuk tussen LN en Fortuyn werd zo geframed als onderdeel van een complot tussen de PvdA en 'linkse journalisten'.[35]

Enkele dagen na zijn gedwongen vertrek uit Leefbaar Nederland richtte Fortuyn samen met vrienden uit de zakenwereld[36] de Politieke Vereniging Lijst Pim Fortuyn (LPF) op. Als doel van de vereniging gold 'het land terug te geven aan de mensen in het land'. In de peilingen bleef Fortuyn onverminderd populair. Maar ook de LPF verkeerde vanaf het prille begin in roerig water. Fortuyn bleek een particulier recher-

---

32 Column van Pim Fortuyn in ***Elsevier***, 1 september 2001

33 ***De Volkskrant***, 'De Islam is een achterlijke cultuur', 9 februari 2002

34 P. Meershoek en A. Schulte, 'Minister kan nog altijd op de fiets naar het werk; Zes keer bedreigd in achtduizend e-mails', ***Parool***, 18 december 2002

35 Vervolgens brak een debat uit over de vraag of journalisten zitting konden nemen in denktanks gelieerd aan politieke partijen. Zie onder meer: ***Trouw***, 'Helpen journalisten de PvdA?', 11 februari 2002; Willem Breedveld, 'Schijn des kwaads', ***Trouw***, 15 februari 2002; Jos Klaassen, 'Lezer heeft ook recht om nonsens te horen', ***De Volkskrant***, 16 februari 2002; Bart Tromp, 'Journalistiek en complotten', ***Het Parool,*** 21 februari 2002

36 Vastgoedondernemers als Chris Thünnessen, Ed Maas, Harry Mens, John Dost en Ed de Kroes waren vanaf het begin als financier bij de LPF betrokken; zie Ellemers 2002: 257

chebureau te hebben ingeschakeld om de kandidaten van de LPF te screenen.[37] Fortuyn scheen geschokt te zijn door de uitkomsten; minstens vier kandidaten hadden serieuze integriteitsproblemen. Eerder was één van de kandidaten, oud-politieman Martin Kievits, al van de lijst verwijderd na beschuldigingen van seksuele intimidatie op de Politieacademie. Kievits suggereerde dat de top van de Nederlandse politie de beschuldigingen bewust had gelekt. 'Ze moesten me kapotmaken omdat ik als Tweede Kamerlid te gevaarlijk voor ze zou zijn.'[38] LPF-Kamerlid Jim Janssen van Raay suggereerde ook een complot toen aspirant-Kamerlid en oud-marechausseecommandant André Peperkoorn zich op het laatste moment terugtrok als Kamerlid. Peperkoorn verklaarde dat hij geschrokken was van de berichten over seksuele intimidatie bij de LPF. Janssen Van Raay achtte het waarschijnlijker dat Peperkoorn over informatie beschikte dat er een complot tegen de LPF werd beraamd: 'Daardoor zou de man gemakkelijk in een gewetensconflict raken omdat hij er niets over kan zeggen tegen zijn collega's in de Kamer. Dat lijkt me een voor de hand liggende reden,' aldus de LPF-politicus.[39]

Fortuyn beklaagde zich ondertussen steeds meer over de toon die zijn politieke tegenstanders aansloegen. Hij stelde 'gedemoniseerd' te worden en verwees naar de gevolgen daarvan: op straat werd hij lastiggevallen en hij ontving verschillende doodsbedreigingen. Geruchtmakend was het 'taartincident' tijdens de presentatie van zijn boek 'De puinhopen van Paars' op 14 maart 2002, dat tevens als verkiezingsprogramma van de LPF diende. Activisten duwden Fortuyn een taart met stinkende inhoud in zijn gezicht en wisten na hun actie te ontkomen.[40] Fortuyn speculeerde openlijk over mogelijke gewelddadige acties tegen hem als gevolg van de demonisering door zijn politieke tegenstanders, waarmee hij vooral PvdA-prominenten Wim Kok en Ad Melkert en GroenLinks-politici bedoelde. 'Als mij iets overkomt dan zijn zij verantwoordelijk', stelde hij in de talkshow 'Jensen' in maart 2002. 'Ze hebben dan weliswaar niet de trekker overgehaald, maar zij hebben het klimaat gecreëerd. Het moet stoppen. Deze demonisering moet stoppen.'

37 *Het Parool*, 'Fortuyn zette detective op zijn mensen', 13 mei 2002

38 L. Cornelisse, 'De politie brengt ineens onbeduidende zaken naar buiten', *Trouw*, 31 mei 2002

39 *NRC Handelsblad*, 'LPF, CDA beginnen met lege stoelen', 23 mei 2002

40 Op 14 mei 2002 werden de activisten alsnog gearresteerd door de politie. Volgens het OM bleek echter van geen enkele betrokkenheid van de activisten bij de moord op Fortuyn. Zie: *NRC Handelsblad*, 'Justitie houdt taartgooiers Fortuyn aan; onderzoek naar beveiliging', 14 mei 2002

Vlak daarna, op 6 mei 2002, ruim een week voor de Tweede Kamerverkiezingen die op 15 mei 2002 zouden plaatsvinden, werd Pim Fortuyn om 18.00 doodgeschoten op het Mediapark in Hilversum. De dader, milieuactivist Volkert van der Graaf, probeerde te vluchten maar werd zes minuten later gearresteerd door de politie. Diezelfde avond braken her en der in het land relletjes uit. Woedende Fortuyn-aanhangers verzamelden zich op het Binnenhof en belegerden de parlementsgebouwen. Een tiental politici werd in allerijl in *safe-houses* ondergebracht. Vooral linkse politici moesten het ontgelden. De relletjes waren snel voorbij, maar in de weken daarna werden politici overspoeld met doodsbedreigingen. In de maand mei van 2002 werden meer dan duizend doodsbedreigingen geuit per telefoon, fax, brief of e-mail.[41] De politiek leider van de PvdA, Ad Melkert, kreeg per post een doorgeladen pistool toegestuurd. De Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB) en de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) draaiden die meimaand overuren om voor, tijdens en na de verkiezingen politici te beveiligen.[42]

3.2 De complotconstructies

Vrijwel direct na de moord op Pim Fortuyn op 6 mei 2002 ontwikkelden zich de eerste complotconstructies, zowel in de reguliere media als op internet. De complotconstructies werden door een tweetal factoren aangedreven. Ten eerste de welhaast onvoorstelbare politieke moord zelf. In de Nederlandse geschiedenis zijn politieke moorden immers uitzonderlijk. Een dergelijke nauwelijks te vatten gebeurtenis schreeuwt als het ware om een 'grote' verklaring. Ten tweede een steeds langere lijst van vragen rond de moord die - in de ogen van de complotpublieken - niet afdoende of geloofwaardig werden beantwoord door de autoriteiten. Bij deze 'onopgehelderde zaken' ging het onder meer om de snelle arrestatie van Volkert van der Graaf door agenten in kogelvrije vesten met politiehonden, de aanwezigheid van een peloton ME bij het Mediapark, de dodelijke precisie waarmee Van der Graaf had geschoten, getuigen die spraken over meerdere daders, vluchtauto's hadden gezien of een heel andere beschrijving van het uiterlijk van de dader hadden gegeven, het niet opengaan van het hek van het Mediapark waardoor de ambulance naar binnen moest, en het niet onmiddellijk verhoren van de getuigen die de moord voor hun ogen hadden zien gebeuren. De officiële verklaring die minister Klaas de Vries van Binnenlandse Zaken op de avond van de moord gaf - bij de overheid waren geen concrete drei-

41 *ANO*, 'Politiek in mei bijna 1000 keer bedreigd of beledigd', 4 juli 2002

42 *NRC Handelsblad*, 'Beveiliging politici nu verminderd; Dreigementen ebben weg', 25 mei 2002

gingen tegen Fortuyn bekend en de moord was het werk van een individuele dader - werd door velen niet geloofd. Diezelfde avond besloot het kabinet tot oprichting van een onderzoekscommissie die de beveiliging van Fortuyn moest gaan onderzoeken (zie de paragraaf 'De onderzoekscommissie Van den Haak').

De complotconstructies die ontstonden verschilden op enkele belangrijke details, maar verwierpen allemaal het idee dat het hier inderdaad om het werk van een eenling ging. In de eerste variant zou achter de moord het linkse establishment zitten, dat bewust wegkeek voor de dreiging tegen Fortuyn of zelf verantwoordelijk was voor de moord. In de tweede variant zouden belanghebbenden bij de aankoop door Nederland van het nieuwe Amerikaanse gevechtsvliegtuig *Joint Strike Fighter* (JSF) de hand in de moord hebben gehad. Hieronder zullen we de twee complotconstructies kort inhoudelijk weergeven. Daarbij analyseren we hoe en door wie de complotconstructies werden gelanceerd, of en hoe ze vervolgens hun weg vonden in de politiek, de reguliere media en op internet en of er herkenbare digitale complotgemeenschappen ontstonden en zijn te onderscheiden. Met andere woorden: zijn er complotentrepreneurs te onderkennen die 'certificerende actoren' vormden omdat ze door hun maatschappelijke positie en/of toegang tot de reguliere media en het politieke bestel de politieke ideeën, grieven en eisen vervat in de complotconstructies een zekere geloofwaardigheid en legitimiteit verschaffen? Daarna analyseren we in paragraaf 3.3 de digitale complotgemeenschappen. In de literatuur is geopperd dat complotconstructies door hun in wezen lege kern de potentie hebben om een discursieve arena te vormen voor een ratjetoe aan politieke grieven, verlangens en eisen die buiten de geïnstitutionaliseerde politieke orde zijn verklaard. Dit zou nog eens versterkt worden door het digitale karakter van de complotgemeenschappen: dergelijke digitale gemeenschappen zouden voortwoekeren als een rizoom, zonder sturend centrum en ook daardoor een hybride inhoud weerspiegelen.

Vervolgens (paragraaf 3.4) analyseren we de *injustice frames* in de complotgemeenschappen indachtig het uitgangspunt in de literatuur dat complotconstructies als gecodeerde sociale kritieken dienen te worden opgevat die onder meer de epistemologische regulering in de samenleving bekritiseren, evenals de legitimiteit van de politieke instituties. We bezien daarbij ook of we de politieke en sociale functies van complotconstructies, zoals verondersteld in de literatuur, terugzien: een manier om orde aan te brengen in een complexe wereld waarin ideologieën en religies niet lan-

ger zin en betekenis geven; een ideologische revitalisering in reactie op de post-politieke constellatie waarin een nieuw antagonistisch 'wij' en 'zij' wordt geproduceerd. Daarbij bekijken we specifiek of complotconstructies op die manier wantrouwen en afkeer verdichten tot systeemhaat. In paragraaf 3.5 bezien we het actiediscours in de digitale gemeenschappen: hoe dachten ze hun doelen te verwezenlijken? Daarna analyseren we in paragraaf 3.6 wat de complotgemeenschappen in de praktijk doen: volgt op systeemhaat in woord ook systeemhaat in daad in de vorm van aanslagen, grootschalige onlusten of bedreigingen? We willen immers in dit onderzoek de vraag beantwoorden of van door complotconstructies aangedreven systeemhaat ook risico's voor de nationale veiligheid uitgaan. In de literatuur is door verschillende auteurs de stelling betrokken dat complotconstructies een gewelddadig potentieel hebben. Daarbij bezien we ook het digitale karakter van de complotgemeenschappen: in de literatuur wordt immers verschillend gedacht over het mobiliserend potentieel van zowel complotconstructies als sociale media. In paragraaf 3.7 vatten we de belangrijkste bevindingen van het hoofdstuk samen.

3.2.1 Eerste variant van de complotconstructie: het linkse politieke establishment

De complotconstructie waarin het linkse politieke establishment verantwoordelijk was voor de moord op Fortuyn - door demonisering, het weigeren van persoonsbeveiliging en het bewust wegkijken bij signalen van dreiging of het zelf organiseren van de aanslag - werd op de avond van de moord op zes mei 2002 direct gearticuleerd door de woordvoerder van Pim Fortuyn, Mat Herben. Herben stelde het politieke establishment daarbij gelijk aan linkse politici. Herben verklaarde op televisie dat er een duidelijk verband bestond tussen de moord en de 'politieke heksenjacht' gelanceerd door Fortuyns politieke opponenten. 'Deze moord is duidelijk het resultaat van de haatcampagnes gevoerd door links, met de PvdA voorop.'[43] Op 13 mei 2002 herhaalde LPF-voorzitter Peter Langedam de beschuldiging dat PvdA en GroenLinks verantwoordelijk waren voor het klimaat waarin de moord kon plaatsvinden.[44] Tegelijkertijd kondigden Fortuyns advocaten Oscar Hammerstein en Gerard Spong aan te onderzoeken of de politici die haatdragend tegen Fortuyn waren geweest vervolgd konden worden; daarnaast kondigden ze onderzoek aan naar mogelijk falen van de overheid bij het beschermen van Fortuyn, onder andere in verband met het eerder

43 J. Alberts en E. Kalse, 'Pantser, pizza's en parkeerplaatsen; De benauwde dagen in de Haagse politiek tussen de moord op Fortuyn en de verkiezingen', *NRC Handelsblad*, 15 juni 2002

44 H. van Lierop, 'Kok: Langendam overschrijdt een grens', *ANP*, 13 mei 2002

genoemde 'taartincident'.[45] Volgens de advocaten had Fortuyn vlak voor zijn dood hen gevraagd deze zaken grondig uit te zoeken, mocht hem iets overkomen, en daarbij vooral te kijken naar de 'demonisering' door Wim Kok en Ad Melkert.

Deze complotconstructie werd ook door andere min of meer bekende Nederlanders gevoed. Daarbij werd naast het linkse politieke establishment ook naar de inlichtingendiensten gewezen. Zo verkondigde advocaat en opiniemaker Prem Radhakishun op 9 mei 2002 in de goed bekeken talkshow *Barend en Van Dorp* dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) achter de moord zat.[46] Fortuyn was een bedreiging voor de traditionele machthebbers en moest dus uit de weg geruimd worden.[47] Een vergelijkbare beschuldiging werd een dag later, op 10 mei 2002, gelanceerd door columniste Pamela Hemelrijk[48], die zich volop achter Fortuyn had geschaard. In het *Algemeen Dagblad* schilderde ze Van der Graaf af als een werktuig in handen van de inlichtingendiensten, ingezet omdat het politieke establishment in Fortuyn een bedreiging zag. Volgens Hemelrijk was het duidelijk wie er belang hadden bij de moord: 'De landmacht, de luchtmacht, 250.000 ambtenaren, 15 ministers, 14 staatssecretarissen, 150 kamerleden, 99 gedeputeerden, 759 statenleden, 31 Europarlementariërs, 12 commissarissen der koningin, 496 burgemeesters.'[49] Op 13 mei 2002 verklaarde ook opiniemaker en regisseur Theo van Gogh, een politiek geestverwant van Fortuyn, in een column uitgesproken op Radio 1 dat er sprake was van een complot: '(...) De kennelijke opluchting waarmee Paars ervan uitgaat dat de dader van de moord op Fortuyn een eenling is, zou het diepste wantrouwen moeten veroorzaken bij de jongens en meisjes van de pers. Maar de Nederlandse pers blinkt vooral uit in het aanschurken bij de macht, niet in machthebbers kritisch volgen. De moordenaar had één kogel over, een gewoonte die alleen professionals zich eigen maken. Ik voorspel U dat 't hier niet om één gek gaat, maar om een complot, hoe paranoïde dat ook klinkt.'[50]

45 D. Weesie, 'Pim Fortuyn klaagt posthuum politici aan', ***De Telegraaf***, 11 mei 2002

46 Barend & Van Dorp werd in 1999 door gemiddeld zo'n 300.000 mensen bekeken. Dat aantal was in 2001 opgelopen tot een gemiddelde van 515.000, blijkt uit cijfers van KijkOnderzoek. Na 2002 steeg het aantal kijkers regelmatig naar een miljoen.

47 http://www.barendenvandorp.nl/uitzendingen/uitzending-09-05-2002-villa-bvd

48 Pamela Hemelrijk overleed op 28 september 2009

49 Pamela Hemelrijk, 'Wie heeft er belang bij, Watson?', column oorspronkelijk geplaatst in het AD, later veelvuldig doorgeplaatst op websites, zoals bijvoorbeeld op http://www.pimfortuyn.com/asp/default.asp?t=show&id=1447

50 Column van Theo van Gogh uitgesproken voor het programma Nachtlicht, uitgezonden 13 mei 2002. Geciteerd in http://www.daanspeak.nl/1/MoordFortuyn.html. Volledige tekst op: http://www.theovangogh.nl/RADIOC.html

De journalisten Henk Rijkers en Dick Berts van het *Katholiek Nieuwsblad*[51] schreven op 24 mei 2002 dat ze 'geen cent meer gaven voor de zogenaamde Nederlandse democratie'. 'Wie in dit land ook maar suggereert dat achter de moord op Fortuyn wel eens een politiek complot zou kunnen zitten, wordt keihard uitgelachen en tot complotgek bestempeld. De wijd verbreide opvatting dat complotten in dit land gewoon niet voor komen, vormt nu juist de perfecte voedingsbodem voor samenzweringen, omdat ieder correctiemechanisme daardoor per definitie wordt uitgesloten.'[52]

Een netwerk van milieuactivisten

In een variant op de complotconstructie waarin het linkse politieke establishment verantwoordelijk werd gehouden voor de moord op Pim Fortuyn, richtten het grootste dagblad van Nederland, *De Telegraaf*, en het grootste weekblad van Nederland, *Elsevier*, de pijlen vooral op een netwerk van milieuactivisten waartoe Van der Graaf behoorde. Op 11 mei 2002 had LPF-woordvoerder Mat Herben al gesteld dat Van der Graaf deel uitmaakte van een 'zeer gevaarlijk groepje van vijf personen'. Volgens Herben hadden de 'vijf gevaarlijke mensen' in het verleden al eerder iemand vermoord. Maar volgens hem was dit in de doofpot gestopt.[53] Later bleek dat hier door Herben werd gedoeld op de nooit opgeloste moord in 1996 op milieuambtenaar Chris van de Werken, die regelmatig juridische conflicten met Volkert van der Graaf uitvocht. Van der Graaf zou de hand in de moord hebben gehad. Ook dook via de journalisten Evert Santegoeds van de *Privé* en Martijn Koolhoven van *De Telegraaf* het gerucht op dat Van der Graaf enkele jaren eerder door de BVD verdacht was van het plannen van een aanslag op minister Laurens Jan Brinkhorst vanwege zijn besluit tijdens de MKZ-crisis 270.000 dieren te laten ruimen. Fred Teeven, de lijsttrekker van *Leefbaar Nederland*, achtte het op 13 mei 2002 in het televisieprogramma *Buitenhof* ondenkbaar dat er niet meer mensen betrokken waren bij de moord op Pim Fortuyn. Op basis van wat Justitie bekend had gemaakt over de moord en Teevens eigen ervaring als officier van justitie noemde hij het 'vrijwel uitgesloten' dat de dader alleen werkte.[54]

---

51 Het *Katholiek Nieuwsblad* is een weekblad. Het weekblad had in 2002 een oplage van ongeveer 10.000 exemplaren en in 2005 ongeveer 12.000. Begin 2013 had het weekblad 8.314 abonnees. De website trok in 2009 ongeveer 15.000 bezoekers per maand.

52 Dick Berts, 'De Moord op Fortuyn en de Kunst van het Liegen', geplaatst in het ***Katholiek Nieuwsblad*** van eind mei 2002 (precieze datum onbekend) en doorgeplaatst op http://www.pimfortuyn.com/asp/default.asp?t=show&id=1404

53 Dit nieuwsbericht stond zonder verdere aanduiding van het medium op de website ***Darkisland***

54 ***Leeuwarder Courant,*** 'Verdachte had hulp van buiten', 13 mei 2002

Deze complotconstructie won sterk aan kracht toen eind 2002 door de onderzoekscommissie die onderzoek deed naar de beveiliging van Fortuyn onthuld werd dat in een afgetapt telefoongesprek van 7 januari 2002 twee milieuactivisten hadden gezegd dat 'Fortuyn dood moest' (Commissie feitenonderzoek 2002: 189). Het rechercheteam 'Escape' dat de gesprekken had opgevangen nam de doodsbedreiging echter niet serieus en speelde het gesprek niet door naar de veiligheidsdienst BVD. Pas na de moord op Fortuyn doken de tapverslagen op. De activisten die werden getapt, kwamen uit dezelfde regio als Van der Graaf en verkeerden in dezelfde activistische kringen. De achtergehouden tapverslagen, plus het feit dat het speciale rechercheteam dat al maandenlang het netwerk van radicale dierenrechtenactivisten onderzocht, twee maanden voor de moord op Fortuyn was ontbonden, voedden de geruchten dat politie, justitie, de BVD en dus de politiek wel degelijk op de hoogte waren van moordplannen tegen Fortuyn, maar bewust niet hadden ingegrepen.[55]

Onderzoeksartikelen in de landelijke media werkten het idee dat de moord op Fortuyn het werk was van een groepje milieuactivisten, dat de hand boven het hoofd werd gehouden door de linkse autoriteiten, verder uit. Een artikel in *De Telegraaf* van 18 januari 2013 zette de kring van radicale milieuactivisten waartoe Van der Graaf ook behoorde in de schijnwerpers.[56] In een uitgebreid artikel stond het netwerk van activisten en politici van GroenLinks in Wageningen centraal, waar Volkert van der Graaf lange tijd woonde en werkte. Vooral GroenLinks moest het in het artikel ontgelden. In de jaren negentig had partijlid Jack Borgers al een keer een infiltratiepoging van de BVD in milieukringen in Wageningen openbaar gemaakt. 'Het zou de kans zijn geweest voor de BVD om al in een vroeg stadium zicht te krijgen op de activiteiten en radicale denkbeelden van de latere moordenaar van Pim Fortuyn,' stelde *De Telegraaf*. Diezelfde Jack Borgers, in 2002 inmiddels wethouder en locoburgemeester, speelde na de moord op Fortuyn de dan nog vertrouwelijke informatie dat Volkert van der Graaf de dader was, door aan de collega's van Van der Graaf bij Milieu Offensief. 'De politie kreeg daardoor geen schijn van kans om als eerste in contact te komen met de omstreden milieuactivisten, waardoor er mogelijk nog dezelfde avond belastend materiaal uit het kantoorpand van de VMO in Wageningen is verdwenen. Actie "bescherming milieuvrienden"', concludeerde *De Telegraaf*.

55 Martijn Koolhoven, 'Afgetapte gesprekken te laat doorgegeven', ***De Telegraaf,*** 18 december 2002
56 Martijn Koolhoven, 'Het broeinest van Volkert', ***De Telegraaf***, 18 januari 2003

Een artikel in *Elsevier* van 28 juni 2003 werkte het thema verder uit. In het artikel werd geschetst dat dierenrechtenactivisten steeds gewelddadiger werden en dat politie, justitie en inlichtingendiensten niets ondernamen of zelfs door de politiek werden teruggefloten. 'Volkert van der Graaf is geen eenling', schreef het blad. 'Hij komt voort uit een beweging die jaar in jaar uit, dag in dag uit, de wet aan haar laars lapt.' Volgens *Elsevier* konden boeren, nertsenfokkers, slagers, en zelfs gewone burgers die bij McDonald's een hamburger kwamen eten, allemaal worden getroffen door een aanslag of brandstichting. 'Dat er door deze aanslagen tot nu toe slechts een dode is gevallen (Pim Fortuyn) is toeval', concludeerde het weekblad. Verder besteedde het weekblad veel aandacht aan de verbanden tussen de 'bovengrondse' en 'ondergrondse wereld' van het activisme. 'Voor terroristen, en dus ook dierenrechtterroristen, is Nederland een paradijs,' concludeerde *Elsevier*. Het rechercheteam 'Escape' werd volgens het weekblad ontbonden omdat het te dicht in de buurt kwam van bovengrondse actiegroepen als Milieudefensie.[57]

De artikelen kregen politieke doorwerking. Het CDA was door de artikelen 'gesterkt' in haar opvatting dat er te weinig tegen dierenactivisten werd opgetreden. 'Het is zo langzamerhand duidelijk dat het gaat om een groep mensen die op een speciale manier in de gaten moet worden gehouden,' vond woordvoerder Wim van Fessem. Joost Eerdmans (LPF): 'Het artikel voedt de indruk die ik al had, dat wanneer het Escape-team niet was opgeheven, Pim Fortuyn nog zou hebben geleefd.' *Elsevier* noemde het in een terugblik op haar eigen onderzoeksartikelen en de politieke reacties daarop 'opmerkelijk' dat linkse politici niet ook aandrongen op een hardere aanpak. 'Het wekt de indruk dat linkse politici het gebruik van geweld door linkse actievoerders niet wensen te veroordelen,' aldus het weekblad. CDA'er Van Fessem: 'In het verleden is alles wat links en progressief was heilig verklaard. In het verlengde daarvan werden linkse misdaden vergoelijkt.' Joost Eerdmans (LPF): 'De afgelopen jaren is er geen aandacht geweest voor de gevaren van links geweld. Zelfs de AIVD heeft nog steeds de neiging om meer naar rechts te kijken dan naar links.'[58]

Begin december 2003 pakte het dagblad *NRC Handelsblad* uit met een serie artikelen over de opsporing en vervolging van dierenrechtenactivisten. Het afgetapte gesprek tussen dierenrechtenactivisten figureerde wederom prominent in de recon-

57 Simon Roozendaal, 'Beesten van mensen; Volkert en zijn vrienden', ***Elsevier***, 28 juni 2003
58 Simon Roozendaal, 'Beesten van mensen', ***Elsevier***, 5 juli 2003

structie. Volgens de krant kregen politie en justitie geen vat op de harde kern van dierenrechtenactivisten. Zesduizend afgeluisterde telefoongesprekken, honderden observatieacties en onderzoek naar vijfentwintig brandstichtingen leverden niet één belastend feit over daders op. Volgens de krant werden dierenrechtenactivisten in de jaren tachtig regelmatig getipt over opsporingsacties, omdat veel autoriteiten sympathiseerden met de activisten. Omdat ook het Escape-team werd ontbonden zonder enig succes te hebben geboekt, ontstond onder slachtoffers van de activisten paranoia: wilde Justitie de activisten wel echt aanpakken? Pelsdierhouders schakelden inmiddels zelf particuliere inlichtingenbureaus in.[59]

De onderzoekscommissie Van den Haak

Nog op de avond van de moord besloot het kabinet een onderzoekscommissie in te stellen die de beveiliging van Pim Fortuyn moest evalueren. De geloofwaardigheid van de commissie werd direct betwijfeld, onder meer omdat Rein Jan Hoekstra[60] één van de leden was. 'Het feit dat een van de grootste bestuurlijke criminelen van Nederland, mr. R. J. Hoekstra, in de commissie van der Haak zit, bewijst dat hier een schandelijke afdekoperatie wordt uitgevoerd,' schreef Dick Berts eind mei 2002 in het *Katholiek Nieuwsblad*. Volgens Berts bestond de 'bestuurlijke criminaliteit' onder meer uit het vernietigen van archiefmateriaal over de Inlichtingendienst Buitenland en manipulaties tijdens de parlementaire enquête naar de Bijlmermeer-ramp. Het rapport Van den Haak (Commissie feitenonderzoek 2002) dat in december 2002 uitkwam, zorgde direct voor controverse. Volgens de commissie waren er tal van fouten gemaakt rond de beveiliging van Fortuyn, maar viel dat niemand direct te verwijten. De commissie vond dat Fortuyn op basis van vijfentwintig incidenten - door hen als 'niet heel ernstig' gekwalificeerd - die sinds maart 2002 hadden plaatsgevonden wel degelijk persoonsbeveiliging had moeten krijgen. Maar deze beveiliging had volgens de commissie de moord op 6 mei 2002 niet kunnen voorkomen. Bovendien stelde de commissie vast dat Fortuyn zelf een broertje dood had aan persoonsbeveiliging, zelfs als die gratis werd aangeboden. Ook zijn partij, de LPF, zorgde niet genoeg voor bescherming. Uit het onderzoek van de commissie bleek verder dat Fortuyn

59 Tom-Jan Meeus, '"Let op, morgen worden jullie opgepakt", zegt een stem; Politie en justitie werden gedwarsboomd bij onderzoek van radicale dierenactivisten', *NRC Handelsblad*, 10 december 2003

60 De CDA-er Hoekstra was onder meer adviseur van de premiers Joop den Uyl, Dries van Agt en Ruud Lubbers op het ministerie van Algemene Zaken en tussen 1994 en 2011 lid van de Raad van State. Bij de kabinetsformaties van 2003 en 2006/2007 was hij als informateur betrokken.

een aantal keren was gechanteerd in de tijd dat hij nog niet actief was in de politiek.[61] Aanwijzingen voor een complot of doelbewust laks handelen van de overheid, trof de commissie niet aan.[62] Een conclusie die het Openbaar Ministerie overigens ook trok tijdens het proces tegen Volkert van der Graaf in 2003 nadat het maandenlang honderden activisten uit milieugroeperingen en dierenrechtengroeperingen nagetrokken, afgeluisterd en geobserveerd had om te achterhalen of er niet toch medeplichtigen bestonden. Officier van justitie Koos Plooy constateerde in zijn requisitoir: 'Nergens blijkt dat iemand anders achter Van der G. schuilgaat en hem voor de moord heeft betaald.'

De LPF nam geen genoegen met de uitkomsten van het rapport en betitelde de commissie Van den Haak tot een doofpotcommissie en eiste een nieuw onderzoek.[63] Aan de vooravond van het Kamerdebat over het rapport van de Commissie Van den Haak publiceerde de LPF in september 2003 zelf een zwartboek. De LPF wees onder meer op het niet verhoren van een drietal inlichtingenofficieren door de commissie Van den Haak wegens ziekte; iets dat al eerder door het weekblad *Elsevier* was aangekaart.[64] Fractievoorzitter Herben wilde bij de presentatie van het zwartboek nog niet zover gaan van een bewust complot te spreken, maar veel scheelde het niet. 'Wat wil de regering hier aan het oog onttrekken?' In het zwartboek herhaalde de LPF de beschuldigingen aan het adres van oud-premier Wim Kok en andere politici, die Fortuyn 'moreel vogelvrij' zouden hebben verklaard door hun harde kritiek.[65] Volgens Herben was het duidelijk dat de regering Kok Fortuyn zag 'als een bedreiging voor de eigen machtspositie' en dat men de politicus daarom 'bewust liet zwemmen', ondanks diens herhaalde verzoeken om beveiliging. 'Er zijn wat ons betreft te veel vragen niet beantwoord. Wij willen dat het onderzoek wordt overgedaan, zodat alle antwoorden op tafel komen. Anders zitten we in Nederland straks met onze eigen

---

61 Een week later ontstond een rel toen bleek dat de commissie Van den Haak uit angst voor schadeclaims bepaalde informatie die bekend was bij de AIVD over 'riskant seksueel gedrag' van Fortuyn buiten het rapport had gehouden. Zie onder meer: Marcel Haenen, 'Details afpersing Fortuyn verzwegen; Commissie vreesde schadeclaims', *NRC Handelsblad*, 28 december 2002.

62 *NRC Handelsblad*, 'Wie deed wat fout rond de beveiliging van Fortuyn?', 17 december 2002; *NRC Handelsblad*, 'Belangrijkste conclusies en aanbevelingen', 17 december 2002; Patrick Meershoek, 'Groot alarm na e-mail LPF'er', *Het Parool*, 17 december 2002; A. Schulte, 'Bijna iedereen deed wel iets fout', *Het Parool*, 17 december 2002; Ferdi Schrooten, 'Reconstructie: van haatmail tot moord', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 18 december 2002

63 *ANP*, 'Herben: Van den Haak leidde doofpotcommissie', 10 januari 2003

64 Eric Vrijsen, 'Pim Fortuyn: de blinde vlek', *Elsevier*, 4 januari 2003

65 Addie Schulte, 'LPF komt met slordige en onbewezen verwijten', *Het Parool*, 2 september 2003

Kennedy-affaire.'[66] Ondanks nader onderzoek naar geruchten over het afluisteren van Fortuyn door veiligheidsdiensten[67] en pogingen om de verantwoordelijke politici strafrechtelijk te laten vervolgen[68], bleven de conclusies van Van den Haak uiteindelijk politiek overeind[69], ook al bleven diverse media kritisch.[70] In formele zin was politiek en juridisch gesproken het hoofdstuk Fortuyn daarmee afgesloten.

3.2.2 Complotentrepreneurs en certificerende actoren

Politici, opiniemakers en reguliere media speelden zowel een belangrijke rol in het aankaarten van complotconstructies rond de moord op Pim Fortuyn als in het legitimeren ervan. Uit politieke hoek waren het vooral LPF-prominenten die zowel de demoniseringsthese als de these dat een netwerk van radicale milieuactivisten achter de moord zat, propageerden. Maar ook de uitspraak van oud-officier van justitie Fred Teeven - op dat moment lijsttrekker van *Leefbaar Nederland* - dat de moord onmogelijk het werk van een eenling kon zijn geweest, speelde een belangrijke rol en zou nog vaak aangehaald worden.[71] Daarnaast speelden de opiniemakers Pamela Hemelrijk, Prem Radhakishun en Theo van Gogh een belangrijke rol in de verspreiding van de complotconstructies. Een actieve rol werd voorts gespeeld door een aantal traditionele media, zoals *De Telegraaf*, *Elsevier* en het *Katholiek Nieuwsblad*. Daarbij leken politiek-strategische overwegingen een rol te hebben gespeeld. Politieke partijen en media ter rechterzijde grepen de ontstane situatie na de moord op Fortuyn aan voor hun eigen politieke agenda. Deze partijen en media, die - behalve de LPF - vast onderdeel van het politieke establishment in Nederland vormden, liftten succesvol mee op de suggestie dat de politieke en culturele macht in Nederland in linkse handen was, met uitwassen als het monddood maken van politieke tegenstanders, het de hand boven het hoofd houden van gewelddadige linkse activisten, aantasting van de vrijheid van meningsuiting door critici als 'racist' weg te zetten en in zijn algemeen het negeren van de protesten en wensen van het 'volk'.

---

66 *Rotterdams Dagblad*, 'Wiegel moet zich buigen over moordzaak Fortuyn', 31 augustus 2003; Bert Wagendorp, 'LPF eist onderzoek-Fortuyn', *De Volkskrant,* 2 september 2003

67 *Dagblad van het Noorden*, 'Toch nader onderzoek naar afluisteren Fortuyn', 10 september 2003

68 *Het Parool*, 'Voormalige lijfwacht eist heropening onderzoek', 7 mei 2007; Marc van den Eerenbeemt, 'Oud-ministers moeten cel in van Marten Fortuyn; Accent Dood door schuld', *De Volkskrant*, 8 juni 2007; *AD/Algemeen Dagblad*, 'OM kan minister niet vervolgen na dood Fortuyn', 28 juni 2007

69 Addie Schulte, 'Donner heeft genoeg van insinuaties LPF', *Het Parool*, 4 september 2002

70 Eric Vrijsen, 'AIVD Gerommel: Ongerijmdheden in nieuw rapport laten zien dat autoriteiten inzake Fortuyn nog iets verbergen', *Elsevier*, 7 februari 2004

71 http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?ARCHIVE=true&TOPIC_ID=50463

Door zich in de door Fortuyn gecreëerde kloof tussen volk en linkse elite aan de kant van het 'volk' te scharen, poseerden deze establishmentpartijen als onderdeel van het 'geknechte volk' en wisten met succes de door de opkomst van en moord op Fortuyn, losgemaakte sentimenten in te voegen in een politieke agenda gericht op het in het defensief dringen van links. Naast artikelen over het netwerk van Volkert van der Graaf verschenen in dezelfde tijd bijvoorbeeld ook artikelen over de linkse signatuur van de NOS en de sterke vertegenwoordiging van links in het ambtenarenapparaat, dat deze positie zou uitbuiten om het na de moord op Fortuyn geformeerde CDA-VVD-LPF kabinet te saboteren.[72] Ook werden politieke initiatieven gelanceerd om dierenrechtenactivisten en activisten in het algemeen harder aan te pakken. Activisten die in 2004 minister Rita Verdonk (Asiel) met ketchup besmeurden werden bijvoorbeeld vervolgd vanwege 'misdrijven tegen de veiligheid van de staat'.[73] Het CDA, de VVD en de LPF pleitten specifiek voor een hardere aanpak van dierenrechtenactivisten[74], hetgeen zich zou vertalen in grotere prioriteit voor het thema bij politie, justitie en inlichtingendiensten, overigens zonder dat dat tot spectaculaire onderzoeksresultaten zou leiden. De politieke druk om dierenrechtenactivisten voortaan als 'terroristen' aan te pakken, leidde ook niet tot het gewenste resultaat (AIVD 2004b: 20; AIVD 2009: 8). Deze actoren kunnen daarom zowel worden beschouwd als complotentrepreneurs als certificerende actoren: ze hielpen de complotconstructies op de politieke en maatschappelijke agenda te krijgen en verschaften ze een zekere mate van geloofwaardigheid en legitimiteit.

3.2.3 De tweede variant van de complotconstructie: de Joint Strike Fighter

De complotconstructie waarin de Joint Strike Fighter (JSF) prominent figureerde werd half mei 2002 gelanceerd door columniste Pamela Hemelrijk. In Nederland woedde al enige tijd een verwoede discussie over de aanschaf van de JSF als opvolger van de F16. Met het project was veel geld en politiek prestige gemoeid. Pim Fortuyn was verklaard tegenstander van de aanschaf van de JSF en had bovendien geopperd om de diverse legeronderdelen op te heffen en samen te brengen in één krijgsmacht.

72 Martijn Koolhoven, 'NOS Journaal ONDER VUUR', ***De Telegraaf***, 1 november 2003; Eric Vrijsen, 'Regeren: het ambtenarenverzet', ***Elsevier,*** 10 januari 2004

73 Zie voor de politieke discussie rond dit incident en de aanpak van activisten: ***Algemeen Dagblad***, 'Woede om vrijlaten activistes; Politici en justitie des duivels: Niets geleerd van belagen Fortuyn', 19 juni 2004; Gijs Schreuders, 'Analyse: Justitie zet zwaar kanon op bedreiger Verdonk', ***Eindhovens Dagblad***, 28 juni 2004; Peet Vogels, 'Goed dat bedreigen van politici wordt aangepakt', ***Dagblad van het Noorden***, 7 juli 2004; Michiel Kruijt, 'Aanpak OM van bedreigingen niet geregisseerd', ***De Volkskrant***, 8 juli 2004

74 Simon Roozendaal, 'Beesten van mensen', ***Elsevier***, 5 juli 2003

Een dag voor de moord bracht de Amerikaanse ambassadeur Clifford Sobel nog een huisbezoek aan Fortuyn voor wat waarschijnlijk een gesprek was om Fortuyns precieze politieke ideeën, waaronder zijn houding ten opzichte van de aanschaf van de JSF, te peilen. Volgens Hemelrijk zagen de Amerikanen Fortuyn als een gevaar voor de stabiliteit van NAVO-lidstaat Nederland en voorzagen zij problemen met de miljardenorder rond de JSF als Fortuyn minister-president zou worden. Volgens Hemelrijk voldeed Volkert van der Graaf precies aan het profiel van een *sleeper*: een huurmoordenaar die vuile klusjes voor inlichtingendiensten opknapt. 'Dichter bij huis is de BVD ook een engere organisatie dan we zelf vaak denken,' stelde Hemelrijk. 'De gevestigde orde was bijzonder nerveus over Pim, en voor vele belanghebbenden was zijn aantreden wellicht niet positief geweest (...) Ik denk niet in termen van complotten van links, ik denk eerder dat het boven de reikwijdte van de politiek is uitgegaan. Pim mocht gewoon niet.'[75]

Op 24 mei 2002 suggereerde thrillerschrijver Tomas Ross in de talkshow *Pauw in Panama*[76] dat de samenzweerders in kringen van het militair-industrieel complex gezocht moesten worden. 'Dan raak je het militair-industrieel complex, dan raak je echte belangengroepen, dus dan krijg je de Militaire Inlichtingendienst en zo, die schrikken zich kapot, die huren iemand in die we de hand boven het hoofd hebben gehouden, voed hem op, geef hem pistool, noem maar op.' Ook Prem Radhakishun is in dezelfde uitzending die mening toegedaan: 'Ik heb geen enkel bewijs ervoor, maar ik sluit niet uit, is mijn theewater, het is geen kleine groep, er zitten hogere plannen boven, vliegtuigen die we bij Lockheed gaan kopen en het militair-industriële complex, ik sluit het niet uit.'

De JSF-complotconstructie werd vervolgens tot in detail uitgewerkt door thrillerschrijver Tomas Ross in zijn boek *De Zesde Mei* (2003), dat later tot de film *06/05* werd omgewerkt door Theo van Gogh. De kern van de complotconstructie was dat Van der Graaf een pion was in een schaakspel dat draaide om de aanschaf van de JSF. De moord op Fortuyn, stilzwijgend goedgekeurd door het politieke establishment dat in Fortuyn een grote bedreiging voor de eigen positie zag, werd uitgevoerd om zijn woordvoerder Mat Herben, oud-ambtenaar van Defensie, lid van de Vrijmetselarij en bezoeker van de Bilderberg-conferentie, als zijn opvolger naar voren te schuiven. Dat

75 http://pimfortuyn.com/asp/default.asp?t=show&var=964

76 De uitzending is terug te zien via http://www.youtube.com/watch?v=Xbm05YqwBGY

de LPF-fractie snel na haar intrede in de Kamer en in het kabinet instemde met het JSF-project, gold als ultiem bewijs van de complotconstructie. Bovendien stelde de complotconstructie een serie vraagtekens bij 'onopgehelderde zaken', die zouden uitwijzen dat Van der Graaf inderdaad slechts een pion was. Allerlei kwesties die al langer de ronde deden, doken opnieuw op: de betrokkenheid van een tweede schutter, de snelle aanwezigheid van de politie, het afgetapte telefoongesprek tussen de dierenrechtenactivisten en een kogelhuls die tien meter van de andere hulzen werd gevonden.

Het boek van Ross bereikte een verkochte oplage van 60.000. De film van Theo van Gogh, die na zijn dood werd vertoond[77], werd door ruim 12.000 bioscoopgangers bezocht. Een door BNN in 2010 uitgezonden documentaire over de moord op Pim Fortuyn waarin hetzelfde scenario centraal stond werd door 524.000 kijkers bekeken. Veel webfora schreven over de documentaire of linkten naar de uitzendingen.[78] Vooral de rol van Mat Herben en Bilderberg werd er door de kijkers uitgehaald. 'Hieruit blijkt steeds weer dat de Bilderberg groep bepaalt wat en wie er in de regering komt en alle bedreigingen voor hun uit de weg worden geruimd. Zonder pardon,' schreef bijvoorbeeld 'kwast'.[79] Op internet werd de JSF-these zeer plausibel geacht. 'De mogelijkheid dat de CIA via de BVD of een BVD'er Volkert vd Graaf recruteert om honderden miljoenen (en zelfs miljarden) veilig te stellen, lijkt een plausibele optie te zijn.'[80] Het viel één van de forumleden wel op dat de documentaire nergens op internet of bij 'Uitzending gemist' was terug te vinden. 'Alsof men die ongemakkelijke

77 Theo van Gogh werd op 2 november 2004 vermoord door Mohammed Bouyeri, een homegrown jihadistische terrorist. Omdat ook bij deze moord inschattingsfouten waren gemaakt door de inlichtingendiensten over het risico dat Van Gogh liep en het gevaar dat van Bouyeri uitging, worden de beide moorden vaak in één adem genoemd en in dezelfde complotlijn geplaatst. Ook nu weer zou een fel criticaster van zowel de islam als het politieke establishment met expliciete of impliciete goedkeuring van de autoriteiten tot zwijgen zijn gebracht.

78 Onder meer: http://www.anarchiel.com/stortplaats/toon/3doc_moordcomplot_pim_fortuyn; http://listenbedrog.blogspot.nl/search?q=fortuyn#!/2010/10/het-moord-complot-op-pim-fortuyn-1-van.html; http://www.bovendien.com/index.php?option=com_content&view=article&id=190:moord-theo-van-gogh-precies-911-dagen-na-die-op-pim-fortuyn-toeval&catid=1:latest-news&Itemid=80; http://www.anarchiel.com/stortplaats/toon/3doc_moordcomplot_pim_fortuyn; http://www.wacholland.org/nieuws/moord-complot-pim-fortuyn; http://www.grenswetenschap.nl/nieuws.asp?i=5637; http://zapruder.nl/forums/viewthread/11691/; http://www.nujij.nl/showbizz/dood-pim-fortuyn-toch-politieke-moord.8452392.lynkx; http://www.hetvrijewoord.org/?p=467; http://forum.fok.nl/topic/1587486/1/999

79 http://www.grenswetenschap.nl/nieuws.asp?i=5637

80 http://pimfortuyn.com/asp/default.asp?t=show&var=964

nieuws onder het tafelkleed wenst te vegen. Zodat mensen die het nog niet gezien hebben, het niet makkelijk nog te zien kunnen krijgen.'[81]

De JSF-these resoneerde, in tegenstelling tot de complotconstructie waarin het linkse establishment achter de moord zat, echter nauwelijks in de reguliere media, laat staan in de politiek. Alleen op internet werd de complotconstructie serieus genomen. In eerste instantie besteedden links-alternatieve webfora aandacht aan de complotconstructie. Op 22 augustus 2002 meldde 'Mark Metzelaar' zich bijvoorbeeld met een lang stuk op de links-alternatieve website *Indymedia*.[82] Volgens hem zaten geheime diensten achter de moord vanwege grote politieke belangen rond het JSF-project, het Nederlandse bedrijfsleven en de Oranjes. 'De moord op Pim Fortuyn sluit hierbij, toeval of niet, perfect op aan,' concludeerde Metzelaar. Maar de aandacht voor de JSF beperkte zich niet tot de links-alternatieve media. Vergelijkbare artikelen werden eind 2002 gepubliceerd door zelfverklaard onderzoeksjournalist Henk Ruyssenaars, die een zekere status genoot op websites waar complotconstructies floreerden.[83] Ook op het *Pim Fortuyn Forum*, een van de toenmalige grotere websites waarop aanhangers van Fortuyn zich manifesteerden[84], werd de JSF-these aangehangen, onder andere door 'Falconetti': 'Ik ben bijna zeker dat het moord met de leger + industrie te maken heeft (JSF).'[85]

De JSF-complotconstructie bracht naast 'het establishment' ook de Bilderberg-organisatie en in het verlengde daarvan de monarchie in het middelpunt van de belangstelling. De Bilderberg-organisatie werd naar voren geschoven als een hogere macht die achter de schermen aan de touwtjes trok en betrokken zou zijn bij de moord op Pim Fortuyn. De Bilderberg-organisatie was onder meer door prins Bernhard opgericht in 1954. De Bilderberg-organisatie werd opgevoerd in artikelen over het complot achter de moord op Fortuyn die een meer linkse inslag hadden en wezen op de betrokkenheid van de 'bovenbazen, de captains of industry, de bvd, de koningin, de

81 http://wacholland.org/nieuws/moordcomplot-pim-fortuyn

82 http://www.indymedia.nl/nl/2002/08/5681.shtml. In december 2003 werd het artikel herplaatst in Ravage Digitaal: http://www.ravagedigitaal.org/AA-archief2003/2003archief/1603a10.htm

83 http://nederland.klaagt.nl/Ruyssenaars.htm. Ruyssenaars was bijvoorbeeld een graag geziene gast bij Argusoog Radio: http://www.argusoog.org/in-memoriam-henk-ruyssenaars/

84 Het forum had per dag meer dan drieduizend pageviews; hoeveel bezoekers de pagina's bezochten valt echter niet meer te achterhalen

85 http://web.archive.org/web/20020602165554/http://www.pim-fortuyn.nl/

happy few, de mensen die het ECHT voor het zeggen hebben in dit land'.[86] In artikelen van 'Mark Metzelaar' werd over de Bilderberg-organisatie gesproken als een 'supergeheim sectarisch genootschap die op het hoogste niveau bezig is om haar eigen politieke agenda te verwezenlijken in binnen- en buitenland'.[87] De mogelijke rol van de Oranjes bij de moord op Fortuyn bleek veel ondersteuning te vinden op internet. 'Beedy': 'Ik weet zeker dat er in opdracht van Bea een plan is opgezet en uitgevoerd om Pim te elimineren !!!! Bea's wil is wet !!!'.[88]

3.2.4 Complotentrepreneurs en certificerende actoren

Thrillerschrijver Tomas Ross, filmmaker Theo van Gogh, opiniemaker Prem Radhakishun en columniste Pamela Hemelrijk vormden de prominenten die de JSF-complotconstructie lanceerden en legitimeerden. In tegenstelling tot de complotconstructie waarin het linkse establishment en de milieubeweging in het beklaagdenbankje werden gezet, waren er geen reguliere media of politici die serieus aandacht aan het verhaal besteedden, op recensies over het boek van Ross en de daarop gebaseerde film van Van Gogh na. Een kleine uitzondering vormde de publicatie van het boek 'Moord namens de Kroon' van oud-danseres en kunstenaar Ine Veen in mei 2007.[89] Ine Veen herhaalde grotendeels het JSF-verhaal, aangevuld met complotconstructies die al jarenlang op internet circuleerden, maar inmiddels als *hoax* waren afge-

86 http://web.archive.org/web/20020528070820/http://www.indymedia.nl/2002/05/4063.shtml

87 http://www.indymedia.nl/nl/2002/08/5681.shtml. In december 2003 wordt het artikel herplaatst in Ravage Digitaal: http://www.ravagedigitaal.org/AA-archief2003/2003archief/1603a10.htm

88 http://web.archive.org/web/20020602165554/http://www.pim-fortuyn.nl/

89 Zie onder meer: http://www.deepjournal.com/p/43/a/nl/628.html; http://zapruder.nl/forums/viewthread/8830/; http://www.grenswetenschap.nl/permalink.asp?grens=1371#posReactie; http://groepzuid.nl/GZ/2007/05/06/moord-namens-de-kroon/; http://zapruder.nl/portal/artikel/paniek_in_het_paleis/; http://zapruder.nl/portal/artikel/pagina_uit_autopsierapport_pim_fortuyn/; http://pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?ARCHIVE=true&TOPIC_ID=51564&whichpage=1;

daan.[90] Het boek werd in de reguliere media genegeerd of belachelijk gemaakt.[91] Alleen *Telegraaf*-columnist Prof. Dr. Bob Smalhout en oud-LPF minister Hilbrand Nawijn stelden zich achter de schrijfster op.[92]

De JSF-complotconstructie leende zich minder goed om te plaatsen in het Fortuynistische links-rechts-schema omdat weliswaar linkse politici en linkse media er niet goed vanaf kwamen, maar ook andere machthebbers en machten zoals de monarchie, de Bilderberg-organisatie, de BVD, het militair-industriële complex en Defensie een prominente en kwalijke rol speelden. Voor de LPF, die een fikse draai in het JSF-dossier had genomen nadat de LPF tot het kabinet was toegetreden, viel er aan dit thema al helemaal geen eer te behalen omdat de eigen voorman Mat Herben er niet bepaald fraai uit naar voren kwam. Bovendien ontbrak het aan details, zoals het afgeluisterde gesprek tussen dierenrechtenactivisten, die de complotconstructie zouden kunnen ondersteunen of minstens een schijn van geloofwaardigheid verschaffen.

---

90 De gerecyclde complotconstructie ging over het door het 'Mishima Cyber Command' de wereld ingeholpen verhaal waarin de moord op Fortuyn werd verknoopt met narcoticalijnen vanuit Suriname, de Bilderberg-groep, het JSF-project, emissierechten en de dood van Maarten van Traa. Nadat het verhaal in eerste instantie serieus was genomen door een groep deelnemers van diverse websites, werd het uiteindelijk naar het rijk der fabelen verwezen. In 2004 luidde de conclusie dat het MCC het geesteskind zou zijn van 'JPM', die op internet een groot aantal aliassen gebruikte. 'JPM' was midden jaren negentig werkzaam voor de Amerikaanse ambassade en mengde zich toentertijd in een controverse tussen de Scientology Church en de Nederlandse provider XS4ALL over de publicatie van geheime documenten van Scientology. 'JPM' probeerde toegang te krijgen tot Nederlandse hackerskringen en probeerde Scientology geld af te persen, hetgeen mislukte en tot zijn ontslag bij de ambassade leidde. Vanaf het einde van de jaren negentig mengde 'JPM' zich onder een groot aantal aliassen op tal van rechts-populistische webfora. 'Van Toeten' van het pim fortuyn forum concludeerde in april 2004 dat 'JPM' 'gestoord en misschien gevaarlijk' was. Zie onder meer: https://groups.google.com/forum/?hl=nl&fromgroups#!topic/nl.scientology/EPKslcW5L6o; https://groups.google.com/forum/?fromgroups=#!msg/nl.scientology/FeSqkEebEfk/zXlpUYS1JYoJ; zie ook http://www.geocities.ws/lindamcdonellhome/; http://www.mstsnl.net/shimura/whoarewe.html;http://www.deepjournal.com/p/43/a/nl/628.html; http://zapruder.nl/forums/viewthread/8830/; http://www.grenswetenschap.nl/permalink.asp?grens=1371#posReactie

91 Hans van der Beek, 'De moord op Pim: complot!; "in mijn eerste versie noemde ik alle namen..."', *Het Parool*, 28 april 2007

92 Nawijn en zijn woordvoerder Bart Bakker zouden zich ook later mengen in de zaak Vaatstra - zie daarvoor ook hoofdstuk vijf. Bakker benaderde een aantal mensen van het pim fortuyn forum om een boek over de moord te schrijven, maar uiteindelijk leidde dit niet tot samenwerking. http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?ARCHIVE=true&TOPIC_ID=52432

3.3 De discursieve arena van de digitale complotgemeenschappen

In de voorafgaande paragrafen hebben we laten zien hoe de complotconstructies rond de moord op Fortuyn in eerste instantie werden gelanceerd door min of meer prominente Nederlanders met toegang tot de reguliere media. De complotconstructie waarin de hand van het linkse establishment in de moord werd vermoed kreeg de grootste doorwerking, omdat de politieke implicaties daarvan zich goed leenden voor plaatsing in de door Fortuyn gecreëerde tegenstelling tussen de linkse elite en het volk. In deze paragraaf bezien we hoe de complotconstructies zich over internet verspreidden. In de literatuur is geopperd dat complotconstructies door hun in wezen lege kern de potentie hebben om een discursieve arena te vormen voor een ratjetoe aan politieke grieven, verlangens en eisen die buiten de geïnstitutionaliseerde politieke orde zijn verklaard. Dit zou nog eens versterkt worden door het digitale karakter van de complotgemeenschappen: dergelijke digitale gemeenschappen zouden voortwoekeren als een rizoom, zonder sturend centrum en ook daardoor een hybride inhoud weerspiegelen.

Op internet werd volop aandacht besteed aan de complotconstructies rond de moord op Pim Fortuyn. De complotconstructies werden vooral gevoed door een eindeloze herhaling van beschuldigingen, vragen en suggesties rond de moord die eerder gedaan waren in de reguliere media, soms aangevuld door de amateurdetectives die uitgebreid de foto's van de moord en de kaart van het mediapark bestudeerden, of de wonden die diverse soorten kogels veroorzaken.[93] Een deel van de webfora die uitgebreid aandacht aan de complotconstructies besteedden afficheerde zichzelf als Fortuynistische websites of kan worden gekarakteriseerd als verkerend op het snijpunt van extreemrechts en nieuw radicaal-rechts[94], zoals *Democrates*, *Polinco*, *Fundamenteel*, en het *Pim Fortuyn Forum*. Deze webfora waren vanaf eind jaren negentig

93 http://www.daanspeak.nl/Fortuyn01.html

94 Bij extreemrechts in Nederland zijn de ideologische constanten de positieve oriëntatie op het 'eigene' en een afkeer van het 'vreemde', de gevestigde politiek in het algemeen en een hang naar het autoritaire. Binnen deze ideologische constanten bestaan echter grote verschillen, onder andere waar het gaat om de verhouding tot het nationaal-socialisme, de parlementaire democratie en het gebruik van geweld. Naast de extreemrechtse formaties staan de 'nieuw rechts-radicale' formaties: in ideologisch opzicht 'nationaaldemocratisch' (tegen het politieke establishment en de linkse elite, tegen immigratie, de Islam en de multiculturele samenleving, voor meer invloed van burgers op de politiek, tegen de 'politiek correcte dictatuur' en voor de vrijheid van meningsuiting), maar zonder verbanden met 'oud' extreemrechts in de vorm van sociale genealogie of een 'raciaal revolutionaire' oriëntatie (Moors e.a. 2009: 79). Voor meer over extreem-rechts in Nederland en de verschillende stromingen hierbinnen: Van Donselaar 1995; Van Donselaar en Rodrigues 2002: 72.

ontstaan en reflecteerden deels het rechts-populistische sentiment dat vanaf begin jaren negentig in Nederland opkwam, onder meer via de lokale leefbaarheidspartijen: tegen links, asielzoekers en de islam. Maar deels reflecteerden deze websites ook een algemener ongenoegen met het politieke systeem, dat onder de paarse kabinetten als een post-politiek kartel werd ervaren dat zich had afgesloten van de wensen en eisen van de bevolking en eigenlijk geen echte politieke keuze meer toeliet.

De website *Darkisland*[95] werd een dag na de moord op Fortuyn gelanceerd en groeide in korte tijd uit tot het centrum van allerlei complotconstructies over de moord op Fortuyn. Tienduizenden mensen bezochten de website. Op de website werd niet alleen het linkse establishment in de beklaagdenbank gezet. Een breder wantrouwen tegen en ongenoegen met de bestaande politiek werd zichtbaar en veel deelnemers bleken weinig fiducie te hebben in het democratische gehalte van Nederland. Zo stelde de webbeheerders van *Darkisland* dat de moord op Fortuyn te maken had met 'angst van de gevestigde orde' voor een aardverschuiving bij de verkiezingen, waardoor veel heilige huisjes zouden omvallen en Nederland politiek instabiel zou worden. Politici zouden het klimaat hebben gecreëerd waardoor een politieke moord 'eigenlijk vrijwel onafwendbaar' werd. De website vervolgde: 'Even voor de duidelijkheid, het is onwaarschijnlijk, dat de gevestigde politiek op de hoogte is geweest van de planning van de aanslag. Dit is elders geregeld. Er zullen er maar enkelen in (Europese) geheime dienst cirkels van op de hoogte zijn.' Forumdeelnemer 'Karel' onderschreef die opvatting: 'Het gaat hier om een zuivere liquidatie in opdracht van een machtige organisatie en niet om een solo-actie, bedacht door een idealistische veganist in zijn doorzon-woning.'[96]

Andere deelnemers spraken over 'de elite met geld', de 'mensen met macht en geld' of de monarchie.[97] Sommige forumdeelnemers afficheerden zich als veiligheidsdeskundigen met goede interne bronnen. Zo schreef 'briezzer' op 1 juni 2002 op het *Pim Fortuyn Forum*: 'Er zijn diverse Pim Fortuyn dossiers uit bestanden verwijderd o.a. bij de inlichtingendiensten in de USA zoals CIA, NSA en dergelijke, ook Interpol heeft bestanden verwijderd dit is vastgesteld door een aantal personen die door mij als

95 http://web.archive.org/web/20020610050206/http://www.darkisland.nl.

96 http://web.archive.org/web/20020610050206/http://www.darkisland.nl.

97 http://groups.google.com/group/nl.actueel.pim-fortuyn/browse_thread/thread/484659733089ff0d/57524b705ee81002?hl=nl&q=fortuyn#57524b705ee81002

betrouwbare bron gelden.'[98] 'Tradecraft' (naar eigen zeggen 'oud dienstplichtig sergeant-wapeninstructeur') ontwikkelde zich steeds meer tot kenner van de wereld van geheime diensten, geheime operaties, vuurwapens en munitie en vond een gewillig oor op het *Pim Fortuyn Forum*. Op 12 mei 2002 wist 'tradecraft' te melden: 'Mijn bron zegt dat de coordinator inlichtingen/veiligheidsdiensten bevel heeft gegeven tot liquidatie.' Ook de Israëlische geheime dienst *Mossad* en de Bilderberg-organisatie werden aangewezen als schuldigen. 'Het micro-chippen van de mensheid staat heel hoog op de agenda van de Bilderbergers & co., de meest geavanceerde manier om ons te controleren en manipuleren; subliminal messages en laag-frequente electromagnetische manipulatie via televisie etc. zullen ontoereikend en obsoleet zijn i.t.t. de Micro-chip.'[99] Steeds vaker werd gesteld dat Van der Graaf slechts een pion was in een groter spel. 'Eefje' op *Pim Fortuyn Forum*: 'Het complot is doordacht. De dader is snel opgepakt. Dat zal het volk kunnen waarderen. Leve de bliksemafleider. Professioneel geworven en geselecteerd.'[100]

3.3.1 Internet als rizoom

De digitale gemeenschappen waarin de diverse complotconstructies rondwaarden opereerden relatief autonoom van de reguliere media, ook al namen ze in eerste instantie vooral verhalen uit de reguliere media over. Maar als vanaf 2004 in de politiek en de reguliere media de aandacht voor de moord op Fortuyn weg zakt na de afhandeling van het rapport Van den Haak, worden op internet de complotconstructies in leven gehouden. Een scala aan websites verwees naar elkaar door. Die verbindingen laten zich het beste als rizoom begrijpen: tal van verbindingen ontstonden tussen digitale gemeenschappen met een behoorlijk verschillende politieke signatuur zonder dat daar enige vorm van sturing of controle aan te pas kwam. Inhoudelijk werden de lijnen niet strak getrokken: tal van verbindingen 'woekerden' voort en creëerden een eigen, zij het hybride samenhang. Die hybriditeit kenmerkte echter vaak ook de afzonderlijke webfora. Op het webforum *Democrates* werd in de rubriek 'warm aanbevolen' bijvoorbeeld zowel gelinkt naar 'De ondergang van Nederland' van Mo-

98 http://web.archive.org/web/20020602165554/http://www.pim-fortuyn.nl/

99 http://web.archive.org/web/20020821135552/http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?TOPIC_ID=7893

100 http://web.archive.org/web/20020602165554/http://www.pim-fortuyn.nl/

hamed Rasoul[101], als naar 'De verwarde natie' van H.J. Schoo en het verzameld werk van Pim Fortuyn. Ook plaatste *Democrates* artikelen geschreven door J.J. van der Gulik, een veteraan uit kringen van de Centrumdemocraten[102], maar evengoed de boeken van libertariërs als Bart Croughs en Marcel Roele.[103] Artikelen over libertarisme stonden gebroederlijk naast artikelen van Marcel Bas, die op de website *Fundamenteel* reclame maakte voor zijn nieuwe 'militant-conservatieve site' en voor 'De Roepstem', een 'nationaalgezinde, Groot-Nederlandse site die de Nederlandse beschaving wil behouden en bevorderen' en waar veel aandacht was voor de blanke bevolking in Zuid-Afrika.[104]

Tegelijkertijd vlogen deelnemers uit de complotgemeenschappen elkaar regelmatig in de haren. Extreemrechtse uitingen waren voortdurend een splijtzwam. Veel deelnemers aan de webfora refereerden bijvoorbeeld zowel aan Hans Janmaat als Pim Fortuyn, terwijl de Fortuynistische webfora deze verbinding juist nadrukkelijk van de hand wezen. Ook *Darkisland* kreeg hiermee te maken. 'Jan' schreef bijvoorbeeld: 'En dat te bedenken dat Janmaat afgemaakt werd in 1980 omdat hij wees op on-natuurlijke demografische ontwikkelingen binnen de nederlandsche maatschappij) Lang leve Pim Fortuyn (en ook Janmaat), wanneer komen we nu eindelijk eens vanonder

---

101 In 1990 verscheen het boek 'De ondergang van Nederland - land der naïeve dwazen', geschreven als reactie op de fatwah die de Iraanse leider Khomeini tegen de schrijver Salman Rushdie uitvaardigde. In het boek zette de auteur, Mohamed Rasoel (een pseudoniem van de van oorsprong Pakistaanse Zoka Mansoor van A.), de 'softe Nederlanders, verdrinkend in een zee van geweten en schuldbesef', af tegen de 'harde moslims, middeleeuwse rovers' (Rasoel 1990: 53). Er ontstond een heuse mediarel rond het boekje toen tekstwetenschapper Teun van Dijk Gerrit Komrij en enkele redacteuren van het NRC ervan beschuldigde de hand in het boekje te hebben gehad. Voor een overzicht van de media-affaire zie: Van Dijk 2003. De vermeende auteur trad, vermomd met Palestijnensjaal en zonnebril, op in verschillende televisieprogramma's. Rasoel werd in 1992 tot een boete van 2.000 gulden veroordeeld wegens racisme. Later werd Rasoel nog tweemaal tot gevangenisstraf veroordeeld wegens verkrachting en de drugshandel (http://vorige.nrc.nl/binnenland/article2471077.ece/Vijf_jaar_cel_voor_Mohammed_Rasoel).

102 Zie de website www.heemland.nl.

103 Ander vaak opgevoerde publicaties zijn: Enoch Powell - Rivers of Blood; Pat Buchanan - Death of the West; Koen Elst - De islam voor ongelovigen; Guillaume Faye - La Colonisation de l'Europe ; Salman Rushdie - De duivelsverzen; Naima El Bezaz - Minnares van de duivel; Geraldine Brooks - De dochters van Allah: de verborgen wereld van de islamitische vrouw; Jaffe Vink - Brief aan mijn dochter: een tocht door het pandemonium van seks en geweld. Favoriete media zijn het Katholiek Nieuwsblad, De Telegraaf, *Elsevier* en HP/De Tijd. Auteurs die geroemd worden zijn onder meer Pim Fortuyn, Bob Smalhout, Theo Van Gogh, Bart Croughs, Jaap de Wrede, Peter Siebelt en Pamela Hemelrijk. Onder aangeprezen politici vinden we onder meer Pim Fortuyn, Hans Janmaat en Boer Koekoek.

104 www.fundamenteel.nl. Marcel Bas was vroeger actief in de Nederlands Zuid Afrikaanse Werkgroep die het apartheidsregime in Zuid-Afrika ondersteunde. Zie: http://kafka.antenna.nl/?p=3411

dat Anne-Frank-juk ???.'[105] *Darkisland* trok de grens bij extreemrechtse uitlatingen, haatzaaien of belediging van het Koninklijk Huis.[106] Op andere webfora overheerste echter het uitgangspunt van absolute vrijheid van meningsuiting.[107] Ruzies kregen dan ook eerder een persoonlijk karakter of waren te herleiden tot de ondergang van de LPF.[108] Bij de interne ruzies en scheuringen die de LPF uiteindelijk deden imploderen en in 2008 uit de Kamer zou laten verdwijnen, werden volop onderlinge beschuldigingen van complotten en staatsgrepen geuit.[109] Vooral de positie van Mat Herben was omstreden op internet omdat hij prominent figureerde in de JSF-complotconstructie. Sommige websites schaarden zich in het pro- dan wel anti-Herben kamp.[110]

Een groot deel van de fortuynistische webfora ging in de periode 2004-2006 in dezelfde mate als de LPF ten onder aan de onderlinge ruzies. Tegelijkertijd bleven de complotconstructies rond de moord op Pim Fortuyn springlevend. Ook daar laat zich het rizoom-achtige karakter van de digitale gemeenschappen zien. Nieuwe en andere webfora die niet een fortuynistische of nieuw rechts-radicale signatuur droegen, borduurden verder op de complotconstructies.[111] Een aantal van deze websites vonden hun oorsprong in de complotconstructies over de aanslagen van 9-11 in de Verenigde Staten, maar genereerden in de loop der tijd ook andere complotconstructies. Dat had onder meer tot gevolg dat de complotconstructies over de moord op Fortuyn werden verknoopt met andere complotconstructies, zoals onder meer

---

105 http://web.archive.org/web/20020610050206/http://www.darkisland.nl

106 http://web.archive.org/web/20020610050206/http://www.darkisland.nl

107 Rachida Azough en Bert Wagendorp, 'Broeikasjes voor extreem-rechts', De Volkskrant, 12 oktober 2002

108 De LPF was op 22 juni 2002 toegetreden tot een kabinet samen met VVD en CDA, het eerste kabinet Balkenende. Het kabinet kwam echter op 16 oktober 2002 al weer ten val, mede door ruzies, bedreigingen en afsplitsingen binnen de LPF-fractie. De LPF behaalde tijdens de verkiezingen van januari 2003 nog 8 zetels, maar zou drie jaar later uit de Kamer verdwijnen en als partij in 2007 zichzelf formeel opheffen.

109 Erwin Tuil, 'Eberhard vermoedt complot Wijnschenk. LPF-fractie stelt Kamerlid op non-actief', BN/DeStem, 27 augustus 2002. Voor een overzicht van het roerige bestaan van de LPF zie onder meer Lucardie 2004; Hippe, Lucardie en Voerman 2004; d'Anjou 2005

110 Zie bijvoorbeeld: http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?TOPIC_ID=8583; http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?TOPIC_ID=13890

111 Mark Metzelaar is zeer actief in de verbinding van complotconstructies. Metzelaar startte in augustus 2005 zijn eigen onderzoeksgroep (Dutch Murder Cover-Up Research Group) die uiteindelijk negen leden zou tellen. Naast Metzelaar waren vooral 'OnnoQuist' en 'Garrisson' actief. De onderzoeksgroep citeerde volop uit interne e-mailcorrespondentie van de LPF waarin met name de rol van Mat Herben ter discussie stond als 'mol' van de machten achter de moord op Fortuyn. Zie: http://groups.yahoo.com/group/Fortuyn/message/37; http://groups.yahoo.com/group/Fortuyn/message/57

de Bijlmerramp[112], de IRT-affaire[113], de Hofstadgroep[114] en de moord op Louis Sévèke.[115] Daarnaast viel er ook een omgekeerde beweging te ontwaren: webfora die het nieuw rechts-radicalisme omarmden, besteedden vanaf 2005 ook meer aandacht aan andere complotconstructies. Zoals het *pim fortuyn forum*, dat sinds 2005 een aparte rubriek over 'complotten, samenzweringen en andere theorieën' had, omdat 'gebleken is dat er behoefte is aan een apart onderdeel waar verschillende complotten, samenzweringen en andere theorieën besproken kunnen worden. Dit hoeft niet alleen over Pim Fortuyn te gaan.'[116]

Het is ingewikkeld het bereik van de webfora te duiden waarop de complotconstructies rond de moord op Fortuyn circuleerden. Het *Pim Fortuyn Forum* had bijvoorbeeld in 2008 1.114 geregistreerde leden die meer dan 21.000 berichten hadden geplaatst. Hoeveel dagelijkse bezoekers het webforum trok, is echter niet meer te achterhalen. Het webforum *Darkisland* trok naar eigen zeggen vierduizend bezoekers per dag. Andere webfora trokken honderden bezoekers per dag (zie Annex I voor meer data).

3.3.2 Complotconstructies als eclectisch discours

Op deze wijze ontstond vanaf 2006 een meer en meer eclectisch discours in de digitale gemeenschappen waarin het denken in termen van complotconstructies een cultureel script vormde om vrijwel elke denkbare politieke of maatschappelijke ontwikkeling of gebeurtenis in te plaatsen. In het eclectische discours herkennen we ook de in de literatuur geopperde noties van 'insecure paranoia' en 'conspirituality' zoals

112 Zie voor complotconstructies over de Bijlmerramp: http://web.archive.org/web/20110501090858/http://www.xs4all.nl/~stgvisie/

113 De IRT-affaire staat voor het gebruik van omstreden opsporingsmethoden door de politie in de jaren negentig, zoals het doorlaten van drugs. Uiteindelijk zou dit leiden tot een parlementaire enquête. Voorzitter van de commissie was PvdA-politicus Maarten van Traa. Op 21 oktober 1997 kwam Van Traa om het leven door een auto-ongeval op de afslag van de Amsterdamse ringweg A10 naar de A4. Er heerste in politieke kringen enige tijd twijfel of er misschien sprake was van sabotage aan zijn auto, maar daarvoor werd geen enkel bewijs gevonden. Complotconstructies over de dood van Van Traa bestaan tot op de dag van vandaag. Zie bijvoorbeeld: http://www.klokkenluideronline.net/artikel/4307/de-maarten-van-traa-foundation

114 *http://groups.yahoo.com/group/Fortuyn/message/86*

115 Sévèke was een politieke activist en publicist die onder meer kritisch onderzoek deed naar de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. In 2005 werd hij vermoord door Marcel Teunissen. Teunissen wilde wraak nemen omdat hij in de jaren negentig door Sévèke ten onrechte van infiltratie zou zijn verdacht en daardoor uit de kraakbeweging moest verdwijnen.

116 http://web.archive.org/web/20050217035422/http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/default.asp

beschreven in hoofdstuk twee: complotconstructies vermengen zich met apocalyptische fantasieën, denkbeelden van religieuze cults en gedachtegoed van verschillende politieke signaturen. Soms werden argumentatiepatronen gevolgd die als 'links' kunnen worden getypeerd: woede over oorlog en armoede, de luxe waarin een klein deel van de bevolking baadde, de graaicultuur in de financiële sector, bezuinigingen, en belastingontduiking door grote bedrijven. Maar waar in het traditionele linkse discours deze fenomenen werden verklaard uit de mechanismen die inherent zijn aan de kapitalistische productiewijze, werden in de complotconstructies kleine elites opgevoerd als de kwaadwillenden die achter de schermen opereerden; de Illuminati die 'zielloos' zouden zijn.[117] Artikelen met een dergelijke rudimentaire linkse signatuur werden bovendien moeiteloos afgewisseld met artikelen die een sterk conservatief-christelijk stempel droegen. Zo waren er op de website *Bovendien* veel bijdragen te vinden van Robin de Ruiter die stelde dat de 'uitroeing van het gezin als een soevereine eenheid en van het huwelijk als instituut een van de belangrijkste doelstellingen van onze machtselite' was, en het feminisme typeerde als 'één van de vele wrede uitvindingen van de Nieuwe Wereldorde' leidend tot een 'nooit eerder vertoonde manifestatie van goddeloosheid, onrecht en moreel verval'.[118]

Een eclectische mix van politieke signaturen en een mengeling van politiek met spiritualiteit of religie was veelvuldig in de digitale gemeenschappen terug te vinden. De website *Anarchiel* positioneerde zich bijvoorbeeld nadrukkelijk als doordachte anarchistische site, maar besteedde ook volop aandacht aan occulte praktijken, buitenaardse beschavingen, UFO's, spiritualiteit en ritueel satanistisch kindermisbruik. Veel bezoekers toonden zich bijvoorbeeld zeer blij met de PDF-uitgave van het 'Heilige Boek der Gevallen Engelen', waarin een 'verboden eeuwenoude mystieke leer' werd doorgegeven. De beheerder van *Wij worden wakker* schreef dat op haar webforum 'stap voor stap niet alleen informatie zal worden gegeven over onder andere klimaatsveranderingen, gezondheid, chips, nieuwe wereldorde, buitenaardse fenomenen, recente wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, farmacie, religie, spirituele teksten, literatuur en films, maar ook over hoe het onsterfelijke lichtlichaam kan worden opgebouwd, dat boven de wetten van de materie uitstijgt en ons ware wezen openbaart. Een grootse sprong in de evolutie is mogelijk als we de tegenkrachten trotseren door zelf te transformeren.'[119] Op dit webforum werd onder meer

117 http://www.bovendien.com/spiritueel/spiritueel/de-convenant-der-illuminati-elite
118 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/het-grote-complot
119 http://www.wijwordenwakker.org/content.asp?m=M2&s=P43&l=NL

aandacht besteed aan vaccinaties die chips zouden bevatten en onderdeel zouden zijn van het plan van de Nieuwe Wereldorde om 'tweederde van de domme mensheid' uit te roeien,[120] manipulatie van het weer en het klimaat als militair wapen[121], en controletechnologieën.

Op de website *OlympicZion* gingen artikelen over de Nieuwe Wereldorde en de Illuminati hand in hand met aanbevelingen voor allerlei spirituele therapieën[122] en harde, persoonlijke aanvallen op publiciste Heleen Mees waarin naast haat tegen feministen ook antisemitisme prominent aanwezig was. Mees stond symbool voor het feminisme, dat 'is bedacht door de kwaadaardige Joden om onze gezinnen kapot te maken (...) Alle grote gebeurtenissen, trends, cultuur zijn verbonden met elkaar via de kwaadaardige Joden, hoe je het ook wendt of keert. Centale banken, revoluties, feminisme, socialisme, communisme etc. Etc.'[123] Ook op de website *QFF* was een mix te vinden van rubrieken over banken, geheime genootschappen, gnostiek, wereldgeheimen, complotten, spiritualiteit, kabbala, vrije energie, UFO's, 'haatbaarden' en 'kinderneuqers'.[124] Het laat de potentie van complotconstructies zien om allerlei, deels tegenstrijdige grieven, verdachtmakingen en tegenstellingen samen te binden onder de centrale en feitelijk totaliserende tegenstelling tussen het volk en een kwaadaardige elite.

3.4 Injustice frames

Uitgaande van het idee dat in complotconstructies gecodeerde sociale kritiek wordt geventileerd op de machtsverhoudingen en de politieke orde, analyseren we de inhoud van de complotconstructies aan de hand van het begrip *injustice frames*: een verzameling van ideeën en symbolen die illustreren hoe ernstig het probleem is en wat gedaan kan en moet worden om het probleem op te lossen. Symbolen, beelden en argumenten worden in een *injustice frame* met elkaar verbonden in een onderliggend centraal idee dat aangeeft waarom er essentiële waarden op het spel staan en geeft daarmee richting aan denken en handelen. Het gaat daarbij dus niet zozeer om de betwiste feiten, maar om de onderliggende kritiek op epistemologische regulering

120 http://www.wijwordenwakker.org/content.asp?m=M4&l=NL
121 http://www.wijwordenwakker.org/content.asp?m=M6&s=M88&l=NL
122 http://olympiczion.nl/index.php/de-mir-methode/
123 http://olympiczion.nl/index.php/heleen-mees-gestoorde-psychopatische-feministe-die-carriere-als-kampbeul-misloopt/
124 http://www.quofataferunt.com/

en het ethos en de legitimiteit van instituties die in de complotconstructies wordt gearticuleerd. We bezien daarbij ook of we de politieke en sociale functies van complotconstructies, zoals verondersteld in de literatuur, terugzien: een manier om orde aan te brengen in een complexe wereld waarin ideologieën en religies niet langer zin en betekenis geven; een ideologische revitalisering in reactie op de post-politieke constellatie waarin een nieuw antagonistisch 'wij' en 'zij' wordt geproduceerd.

Als eerste element bezien we de delegitimering van de politieke orde die plaatsvindt in de complotconstructies: de ideologische strijd om het ethos en de legitimiteit van politieke en maatschappelijke instituties en de epistemologische regulering in de samenleving. Vervolgens analyseren we de waarden die volgens de complotgemeenschappen bedreigd werden. In de literatuur is geopperd dat als de bedreigde waarden van existentieel belang worden geacht, de kans groter is dat van complotconstructies een impuls tot (gewelddadig) handelen uitgaat. Om dezelfde reden analyseren we ook de gepercipieerde dreiging die van de samenzweerders uit zou gaan; ook dat zou volgens de literatuur een stimulans tot (gewelddadige) politieke actie kunnen zijn. Daarna analyseren we hoe de tegenstelling tussen 'wij' en 'zij' in de complotconstructies werd geconstrueerd. Hoe en waarom wordt de politieke orde of de politieke elite tot vijand geconstrueerd? En ontwikkelen er zich in de digitale gemeenschappen nieuwe politieke subjectiviteiten en identiteiten? Zijn dat collectieve politieke identiteiten of meer gepersonaliseerde politieke identiteiten die boosheid, slachtofferschap en frustratie, maar ook solidariteit, trots en loyaliteit uitstralen?

3.4.1 Delegitimering van de politieke orde

In de periode 2002-2004 overheerste een *injustice frame* dat zich op het snijvlak van traditioneel extreemrechts en nieuw rechts-radicalisme bevond. In de complotconstructies waarin demonisering en het al dan niet bewust wegkijken van de politieke elite dan wel de actieve betrokkenheid bij de komende moord op Fortuyn centraal stonden, werd de moord op Fortuyn nadrukkelijk 'herkend' en gepolitiseerd in een centrale tegenstelling rond het thema vrijheid van meningsuiting. De beknotting van de vrijheid van meningsuiting werd 'links' en de 'linkse media' aangewreven. Hierin zien we de strijd om de epistemologische regulering terug. De moord op Fortuyn vormde in feite het ultieme bewijs voor de stelling dat de linkse politieke en maatschappelijke elite de vrijheid van meningsuiting de nek had omgedraaid, rechtse oppositionele bewegingen criminaliseerde door elke kritiek op immigratie, asiel of de

multiculturele samenleving weg te zetten als discriminerend en racistisch en daarmee 'de zwijgende meerderheid' politiek monddood had gemaakt.

Dit *injustice frame* was vooral te vinden op een reeks websites en webfora die vanaf het einde van de jaren negentig waren opgekomen en naar eigen zeggen het 'Fortuynistische geluid' verkondigden, zoals *Polinco*, *Democrates, Pim Fortuyn Forum* en *Fundamenteel*.[125] 'Een nieuwe utopie heeft zich aangediend: de multiculturele samenleving,' luidde bijvoorbeeld de introducerende tekst op *Democrates*. 'En daarmee samenhangend een ernstige aantasting van de Grondrechten van de Nederlandse burger: de vrijheid van meningsuiting.'[126] Volgens *Democrates* werd het begrip discriminatie strategisch ingezet om tegenstanders het zwijgen op te leggen. Anti-discriminatie was in feite een totalitaire ideologie die werd opgelegd aan een democratische samenleving en die tot doel had de mensen weerloos en monddood te maken.[127] De website *Polinco*[128] tapte uit hetzelfde vaatje. *Polinco* ('Politiek InCorrect') keerde zich fel tegen de 'abnormaal snelle moslimificering en balkanisering van ons zeer recentelijk nog vrijwel geheel homogene Nederland' en de bijhorende 'verloedering van Nederland'. *Polinco* wilde deze 'voortschrijdende kanker' en de 'vernietiging van de vrijheid van Meningsuiting' bestrijden. *Polinco* keerde zich dan ook fel tegen linkse politieke partijen, het Meldpunt Discriminatie Internet en andere antiracismeorganisaties die als 'GedachtenPolitie' werden getypeerd en ervan beschuldigd werden 'de vrije meningsuiting der gemiddelde Nederlander te willen beteugelen middels terreurtactieken, intimidatie en chantage.'[129]

De complotconstructie waarin de moord op Fortuyn werd toegeschreven aan een netwerk van radicale milieuactivisten, dat jarenlang de hand boven het hoofd was gehouden door de linkse elite, construeerde een politieke tegenstelling die hiervan een afgeleide was. Ook nu ging het weer om zaken die niet gezegd mochten worden

125 Uiteraard kan er geen directe link worden gelegd tussen het gedachtegoed van Fortuyn en het discours dat op deze websites circuleerde. Het gaat immers om websites die zich zelf afficheerden als aanhangers van Fortuyn, maar geen 'officiële' LPF-websites waren.

126 http://web.archive.org/web/20010405115550/http://www.democrates.net/demo.htm. Vanaf 2005 was Democrates uit de lucht en werd opgevolgd door Uitkijk.

127 http://web.archive.org/web/20011202145713/http://democrates.net/

128 http://web.archive.org/web/20031103031755/http://www.polinco.net/poligraaf/

129 http://web.archive.org/web/20020319092221/http://www.polinco.net/poligraaf/index.php?url_channel_id=1&url_publish_channel_id=34&well_id=2; zie ook: http://web.archive.org/web/20020407034430/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm; http://web.archive.org/web/20010124061400/http://internet-trash.com/users/nieuwebezems/nr2.html

op straffe van uitsluiting, demonisering of vervolging. Alleen ging het nu niet om de 'verzwegen feiten' over de multiculturele samenleving, maar om de toestand van het milieu. En ook nu weer verscheen de politieke elite als een machtsblok dat zich schaarde aan de zijde van de 'milieumaffia' en zich keerde tegen de meerderheid van de bevolking.[130]

In deze complotconstructies werd slechts een deel van de politieke orde gedelegitimeerd. De pijlen richtten zich specifiek op de linkse politieke partijen en media die onder het mom van antiracisme de vrijheid van meningsuiting de nek zouden hebben omgedraaid om de rechtse oppositie monddood te maken. Hetzelfde gold voor degenen die de pijlen richtten op de door links gesteunde 'milieumaffia'. Gaandeweg de periode 2002-2004 traden echter verschuivingen op in het *injustice frame*. Een breder ongenoegen met het politieke systeem in Nederland manifesteerde zich. Als naar het politieke establishment werd verwezen, werd dat niet langer exclusief als 'links' gedefinieerd. Vooral de paarse kabinetten, waarin PvdA, VVD en D66 hadden samengewerkt, werden als een politieke oligarchie voorgesteld die de burgers niet serieus nam, alleen in het eigenbelang geïnteresseerd was en middels vriendjespolitiek Nederland in zijn greep hield.[131] In plaats van 'links' werd vaker gesproken over 'de' elite die burgers onderdrukte en monddood maakte. De website *Politiek Incorrect Portal* schreef bijvoorbeeld: 'Een "verlichte" elite maakt uit of zij vrij mogen spreken en gehoord zullen worden. Vrijheid van meningsuiting is er alleen voor de medestanders. Huiveringwekkend (...) Het einde van de democratie lijkt inderdaad nabij...'[132] Anderen verknoopten de moord op Fortuyn met 'corruptie en maffiose organisaties die Nederland dicteren'.[133]

De delegitimering richtte zich steeds meer tegen het gehele politieke bestel. In het discours ging het nu meer over 'geheime machten die de wereld regeren'. Meedoen aan verkiezingen zou geen enkele zin hebben omdat politieke partijen door en door corrupt zouden zijn en nooit vrijwillig hun macht zouden afstaan.[134] Het onderscheid tussen 'links' en 'rechts' werd geïnterpreteerd als een bewuste strategie van de

130 http://web.archive.org/web/20020805115259/http://www.democrates.net/milieu/index.htm
131 Zie bijvoorbeeld: http://web.archive.org/web/20000310235841/http://www.nederland-mobiel.nl/herkendu.html
132 http://web.archive.org/web/20020523174255/http://www.politiekincorrect.com/
133 http://web.archive.org/web/20020810204746/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm
134 http://web.archive.org/web/20020602165554/http://www.pim-fortuyn.nl/

machten achter de schermen om de bevolking te doen geloven dat er nog politieke verschillen bestonden en dat er iets te kiezen viel. Volgens 'Onno Quist' deed de elite er alles aan om 'het zelf gecreëerde politiek onderscheidmodel links/rechts' in stand te houden. 'De heer Fortuyn is naar mijn weten tot nog toe de enige geweest die het aandurfde een succesvolle, frontale aanval te openen op die heersende conventies. Met een moord als gevolg. van Gogh probeerde dat stokje over te nemen. Met een moord als gevolg.'[135] Met het idee dat 'onzichtbare machten' achter de schermen de daadwerkelijke macht vormden en er niet voor terugdeinsden politieke moorden te begaan, werden het democratische bestel en bijhorende instituties en symbolen feitelijk dood verklaard.[136] Hierin laat zich de functie van complotconstructies als substituutideologie terugzien. De complotconstructies definieerden een alternatieve antagonistische relatie, nu 'oude' ideologieën niet langer geloofwaardig worden geacht of tot onderdeel van het complot waren geherdefinieerd. Daarmee werden tevens nieuwe orde en betekenis aan de wereld verleend.

3.4.2 Bedreigde waarden

De waarden die volgens de digitale complotgemeenschappen op het spel stonden verschoven op vergelijkbare wijze. In eerste instantie stond de vrijheid van meningsuiting centraal als bedreigde democratische waarde. Met de bredere delegitimering werd de democratie in zijn geheel in de gevarenzone geacht te verkeren. Wat dreigde was de 'totale dominantie' door een wereldelite. Bovendien druppelde een religieus en spiritueel denken door in de complotconstructies en de daarin vervatte woede tegen het politieke systeem. Daarmee laat zich terugzien dat complotconstructies ook als substituutreligie fungeren. De wereldelite die totale dominantie nastreefde zou uit 'satanische krachten' bestaan. Johan Oldenkamp, een bekende naam in de complotwereld, sprak bijvoorbeeld over de Bilderbergers als 'satanisten' die verantwoordelijk waren voor de moorden op Fortuyn en Van Gogh. 'Deze club was niet gediend van Pim als minister-president. Hij moest dus dood, nog voor de verkiezingen.'[137] Volgens Oldenkamp ging de Bilderberggroep 'over lijken'. Mark Rutte en Alexander Pechtold zouden Bilderberg-samenzweerders zijn. 'Wie goed oplet in de debatten

135 http://groups.yahoo.com/group/Fortuyn/message/87

136 http://www.terugnaardebron.com/forum/lofiversion/index.php?t1083.html; zie ook discussies op http://forum.fok.nl/topic/790230/2/25

137 http://www.bovendien.com/index.php?option=com_content&view=article&id=190:moord-theo-van-gogh-precies-911-dagen-na-die-op-pim-fortuyn-toeval&catid=1:latest-news&Itemid=80

ziet dat ze regelmatig oogcontact hebben op cruciale momenten. Zij hebben als taak om te zorgen dat Nederland volledig in de greep van de Bilderberggroep blijft.'[138]

De totale dominantie door een wereldelite - vaak samengevat in de Nieuwe Wereldorde of NWO - werd in zwarte bewoordingen geschetst. 'De rechten van burgers wereldwijd worden systematisch en met rasse schreden beknot, land voor land, overheid na overheid voert dezelfde kromme wetten in en schaft wetten die de burger beschermen stilzwijgend af,' schreef 'Nexus' in 2013.[139] De politiek, de media en ordehandhavers fungeerden daarbij allen als 'facilitaire dienst voor de elite'.[140] In de digitale gemeenschappen was dan ook veel aandacht voor het werk van inlichtingen- en veiligheidsdiensten, maatregelen op het gebied van controle en surveillance en nieuwe technologieën, zoals RFID-chips en biometrische identificatie. In dit kader werd ook de overtuiging beleden dat terroristische aanslagen 'false flag-operaties' waren: uitgevoerd door de machthebbers om de bevolking angst aan te jagen en de invoering van vrijheidsbeperkende maatregelen te legitimeren. 11 September, de aanvallen van 7/7 in Londen en vele andere terroristische gebeurtenissen waren 'zelf toegebrachte wonden', aldus *We Are Change Holland*.[141]

Andere terugkerende elementen in wat in de complotconstructies 'het plan' voor de totalitaire Nieuwe Wereldorde werd genoemd, waren de oprichting van concentratiekampen, het veroorzaken van rampen en epidemieën, en het vergiftigen van eten en drinkwater. Bovendien gebruikte de elite *Mind Control* (verstopte boodschappen in reclame, muziek, film en muziekkanalen). Samengevat: 'We worden een politiestaat, ze krijgen de volledige controle over de media, beperking van de persvrijheid, burgers en instellingen. Het komt er gewoon op neer dat de grondwet komt te vervallen voor onbepaalde tijd en dat het bestuur van het land wordt overgenomen door een alleenheerschappij. Kortom een dictatuur.'[142] Het standpunt dat Nederland tot een dictatuur was verworden, vormde vast ingrediënt van de analyses. De redactie van *Argusoog* sprak bijvoorbeeld over 'geruisloze zuivering' als één van de 'tien historisch kenmerkende stappen die noodzakelijk zijn voor de overgang van een democratie

138 http://www.sopn.nl/over-sopn/258-sopn-en-het-gedachtegoed-van-pim-fortuyn.html
139 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/het-grote-complot
140 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/de-bevolking-van-europa-is-de-elite-zat
141 http://www.wacholland.org/content/geschiedenis-van-staatsterrorisme
142 http://www.everyoneweb.com/NLWILANTWOORD

naar een fascistische staatsvorm: behandel politieke dissidenten als verraders.'[143] Volgens de opsomming van *Argusoog* hanteerde de staat daarbij als instrumenten intimidatie, angstpolitiek, overplaatsing, ontslag, voor gek verklaring en doodsbedreiging bij ambtenaren; geheime opsluiting en ondervraging van ambtenaren die de geheimhoudplicht overtraden (waarvoor geheime AIVD-ondervragingscentra zouden zijn opgericht waar de overheid 'psychologische exercitie' zou toepassen op subversieve personen); de inzet van justitie, geheime diensten en detentiefaciliteiten bij 'staatsbedreigende' journalisten; ridiculisering en karaktermoord bij afvallige wetenschappers; en aanvallen op klokkenluiders en psychiatrie als machtsmiddel om sleutelfiguren en andere burgers langdurig uit te schakelen.[144]

De doelen van de Nieuwe Wereldorde waren dodelijk, zo bleek uit het gecreëerde *injustice frame*. Niets minder dan de overleving van de mensheid stond op het spel. De Nieuwe Wereldorde zou doelbewust chaos, oorlog en maatschappelijke polarisatie veroorzaken 'om zodoende de weg vrij te maken voor de komende verlosser, de antichrist.'[145] Twee derde van de mensheid zou volgens deze plannen uitgeroeid moeten worden. Volgens de schrijver van dit stuk uit 2009, 'Neo Xirtam', streefde de geheime elite naar '1 wereldregering onder leiding van de centrale bankiers, waarbij de wereldbevolking met 80% gereduceerd is door in laboratorium gemaakte virussen en dodelijke vaccins.'[146] Op *Yayabla* werden de doelen van de Illuminati handzaam samengevat: 'De Illuminati zijn verantwoordelijk voor staatsgrepen, economische veranderingen, beurskoersen, voor controle van de media, de verdeling van drinkwater, eigenlijk voor alles.'[147] Het in de literatuur geopperde idee dat complotconstructies de ontwaarde samenzwering articuleren als een politiek-moreel symbool voor de dreiging waar het wezen van de samenleving onder gebukt gaat, zien we hier terug. Angst en wantrouwen zijn terugkerende elementen in de complotconstructies; angst en wantrouwen tegen schijnbaar onaantastbare en verzelfstandigde sociale, politieke en economische structuren die niet meer met traditionele politieke taal en instrumentarium zijn te begrijpen, laat staan te veranderen.

143 http://www.argusoog.org/het-einde-van-nederland-vii-de-geruisloze-zuivering/
144 http://www.argusoog.org/het-einde-van-nederland-vii-de-geruisloze-zuivering/
145 www.bovendien.com
146 http://www.stomverbaasd.com/category/complot/bilderberg/
147 http://www.yayabla.nl/news/show_categories.php?catid=24

3.4.3 Gepercipieerde dreiging

Uit bovenstaande volgt dat een idee van directe dreiging ingang vond in de digitale complotgemeenschappen. De doelen van de Nieuwe Wereldorde - of andere geheime genootschappen - vormden een grote bedreiging voor de vrijheid en democratie en waren soms letterlijk dodelijk: concentratiekampen waar dissidenten geëxecuteerd zouden worden, het vernietigen van twee derde van de mensheid, het bewust verspreiden van dodelijke virussen. Maar voor sommige deelnemers in de digitale complotgemeenschappen had de directe dreiging ook een persoonlijke dimensie. Sommige deelnemers gaven aan dat engagement met 'vrijdenkende sites' niet zonder persoonlijk risico was, bijvoorbeeld omdat men dan op de radar van de inlichtingendiensten zou verschijnen. 'Jan' gaf op 1 juni 2002 aan door de BVD in de gaten te worden gehouden. 'Ik hou mijn bek voorlopig: de BVD heeft me in het vizier: krijg een gotspee aan afschrijvingen op mijn rekening: blijkbaar is de BVD aan het zoeken: naar mensen zoals U en ik.'[148]

Forumdeelnemers meenden wel vaker dat de inlichtingendienst jacht op ze maakte. Zo ging het *Pim Fortuyn Forum* in 2008 tijdelijk uit de lucht. 'Marquardus' dacht dat dit kwam omdat hij een theorie had ontvouwen over wie er achter de moord op Theo van Gogh zat. 'Mogelijk was dit goed raak en zat ik erg dicht tegen de waarheid aan en dreigde een cover voor het volk bloot te leggen, cq hun media-manipulatie teniet te doen. De praktijk leert dat dergelijke verdwijningen en ook moorden gebeuren als gevaarlijke info onbeheersbaar raakt en tot het grote volksdeel dreigt door te dringen, of politieke invoed dreigt te krijgen.'[149] Ook de 'complotdenker' zelf werd geacht in de gevarenzone te verkeren: 'Het zijn harde tijden voor wie als burger niet 'correct' denkt, dat wil zeggen anders dan de meerderheid,' viel op *Wij Worden Wakker* te lezen. 'Men krijgt allerlei etiketten opgeplakt, die kunnen gaan van 'gestoord' tot extremistisch, staatsgevaarlijk, anti-semitisch. Het meest milde en populaire stigma is evenwel dat van 'complotdenker'. Er heerst dus een soort agressieve onverdraagzaamheid, die zorgwekkend wordt en waarbij steeds het bestaande statusquo, de heersende machtstructuren en het geldend gezag verdedigd worden. Een dwarsdenker is niet alleen een domdenker maar wordt ook als hinderlijk tot zelfs gevaarlijk voor de maatschappij beschouwd. Dit soort mensen moet dus stevig aangepakt worden ...'[150]

148 http://web.archive.org/web/20020610050206/http://www.darkisland.nl.
149 http://groups.yahoo.com/group/Fortuyn/message/422
150 http://www.wijwordenwakker.org/content.asp?m=M6&s=M64&ss=P1533&l=NL

3.4.4 Constructie van 'zij'

De vijand die in de complotgemeenschappen werd geconstrueerd, verschoof in de loop der tijd. In eerste instantie werd een tweekoppige vijand van het Nederlandse volk geconstrueerd: vreemdelingen (immigranten, asielzoekers, moslims) en de linkse elite. De elite, die in het nieuw rechts-radicale jargon per definitie tegenover het volk stond, kreeg daarmee een specifieke invulling: de elite is links. Op die manier werd de linkse elite tegelijkertijd gedelegitimeerd: de linkse elite onderdrukte immers de zwijgende meerderheid in Nederland en deinsde niet terug voor politieke vervolging en desnoods politieke aanslagen om de macht te behouden. Daarmee waren zowel links als vreemdelingen de belangrijkste vijanden. Later verschenen echter andere vijanden op het toneel in de vorm van machten achter de schermen. De tweekoppige vijand van het volk - links en de islam - die in het nieuw rechts-radicale discours centraal stond, werd zo meer en meer vervangen door meer diffuse machten die achter de schermen aan de touwtjes trokken.

Daarmee veranderde ook de centrale tegenstelling tussen 'vriend' en 'vijand'. Soms werd de stelling verdedigd dat de termen 'links' en 'rechts' achterhaald waren. In 2007 stelde 'Antagonizer' in een lange politieke analyse op *Zapruder* bijvoorbeeld dat de 'oude' politiek een 'breed, vormeloos en achterhaald centrum' was geworden. 'Links en recht zijn achterhaalde termen. Wie politiek relevant wil zijn zal zich moeten onttrekken aan de conventionele politiek en zijn eigen weg moeten zoeken.'[151] Maar vaker werd het denken in termen van 'links' en 'rechts' afgedaan als bewuste poging van de machten achter de schermen om het volk te doen geloven dat er nog zoiets als een democratische keuze bestond; het denken in termen van 'links' en 'rechts' was bewust onderdeel van een valse tegenstelling die door de samenzwerende elite bewust in stand werd gehouden. Zo zag *We Are Change Holland* het als haar taak om de 'illusie van het valse links-rechts paradigma' duidelijk te maken en te bewijzen dat de wereld 'werkelijk volgens een 'top/down' hiërarchie functioneert waardoor de vrije maatschappij zoals wij die kennen dreigt te verdwijnen'. Volgens *We Are Change* was de macht in handen van een bankenkartel dat de nationale soevereiniteit wilde elimineren. 'We willen niet toe staan hoe ons land gedirigeerd wordt door mensen van achter de schermen en de macht van het volk langzaam verdwijnt.'[152]

151 http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/
152 http://www.wacholland.org/content/over-ons

Een conglomeraat van vijanden verscheen op het toneel, bevolkt door het militair-industriële complex, veiligheidsdiensten, vrijmetselaars[153], de Oranjes en de Bilderberg.[154] Voor weer anderen was de Nieuwe Wereldorde in feite een codenaam voor dertien, meest joodse families die de wereld controleerden doordat ze vier grote industriële, en daarmee verbonden financiële conglomeraten bezaten of controleerden. 'Met andere woorden bepalen vier bedrijven wat u eet, wat u drinkt, welke medicijnen u krijgt, welk vervoersmiddel u rijdt, welk besturingssysteem uw computer draait, wat voor computer u heeft, waar oorlog is, waar naar olie wordt geboord, hoe uw huis ingericht is, wat er op televisie komt, welke films in de bioscoop draaien en hoeveel benzine kost.'[155] De Nieuwe Wereldorde werd ook expliciet verbonden met het opofferen van nationale soevereiniteit - waarvoor de EU was uitgevonden. De Europese Unie verscheen steeds vaker in het vizier van de digitale complotgemeenschappen, waarbij werd gewezen op de 'Nazistische wortels' van de EU. Het uiteindelijke doel was 'het scheppen van één Nazistaat. Eén Nazistaat onder leiding van het conglomeraat van banken en het militairindustrieelcomplex,' aldus 'Arend Zeevat' op *Argusoog*.[156]

In de *injustice frames* verrees zo een meer onzichtbare vijand, die soms nog wel een naam droeg, maar steeds vaker als een geheimzinnige entiteit werd voorgesteld en die zich stevig in de staatsinstituties had genesteld. De strijd werd daarnaast met grote regelmaat geïnterpreteerd als een strijd tussen goed en kwaad.[157] Onzekere paranoia en een onzichtbare vijand traden op de voorgrond. De Nederlandse democratie was slechts een kartonnen decor waarachter de echte machten zich verscholen. Waar eerst de vijand nog zichtbaar en benoembaar was - links, de islam, de monarchie - verscheen nu een beeld van de vijand als alles overwoekerende machtsstructuren die het kwaad vertegenwoordigden en samenspanden tegen het volk. Hierin zien we de post-politieke reflectie terug: de traditionele politieke partijen en het politieke systeem staan niet langer voor een democratische ordening waarin de bevolking wezenlijke keuzes kan maken en heeft daarmee haar legitimiteit verloren. Complotconstructies benoemen wel weer helder wie goed en fout is, wie de

153 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/wie-zijn-de-mensen-achter-de-nieuwe-wereld-orde; zie ook http://www.terugnaardebron.com/forum/lofiversion/index.php?t1083.html; zie ook discussies op http://forum.fok.nl/topic/790230/2/25

154 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/hoe-je-van-deze-wereld-een-nieuwe-wereld-maakt; zie ook http://www.stomverbaasd.com/category/complot/bilderberg

155 http://www.stomverbaasd.com/category/complot/bilderberg/

156 http://www.argusoog.org/steeds-openlijker-eu-nazisme/

157 http://www.bovendien.com/spiritueel/spiritueel/de-convenant-der-illuminati-elite

vijand is. Het laat bovendien zien hoe complotconstructies wantrouwen verdichten tot systeemhaat: fundamentele weerzin, wantrouwen en woede tegen de instituties en symbolen van de gehele politieke en maatschappelijke orde.

3.4.5 Constructie van 'wij'

Tegenover de 'vijand' werd een positief zelfbeeld gezet van de deelnemers aan de digitale complotgemeenschappen. 'Vrijheid' was een veelvuldig gehanteerde term. De genoemde webfora afficheerden zich nadrukkelijk als 'vrijdenkende' websites; de deelnemers aan de webfora zagen zichzelf, zoals *Polinco* het omschreef, als de 'laatste groep VRIJE mensen in de westerse wereld die nog voor zichzelf wilde en durfde te denken'. 'Vrijdenkers' werd de geuzennaam en gedeelde politieke identiteit die de deelnemers verbond. Een zekere heldhaftigheid en trots waren onderdeel van deze identiteit. Naast 'vrijdenkers' was 'waarheidszoekers' een veel gehanteerde zelfidentificatie.

De deelnemers die zichzelf als 'waarheidszoekers' afficheerden lieten de weinig flatteuze benamingen voor complotdenkers van zich afglijden. 'Als je kijkt naar de gemiddelde waarheidszoeker, dan doemt toch het beeld op van bovengemiddeld geïnformeerde en goedbedoelende burgers die zich druk maken om de wereld waarin ze leven', schreef 'Antagonizer' bijvoorbeeld in 2007 op *Zapruder*. 'We zijn bezorgde burgers die zich niet meer vertegenwoordigd voelen door conventionele politiek en opinieleiders en zich verenigd voelen in hun zoektocht naar waarheid en de mechanismen van de drijvende krachten achter het wereldtoneel.' Volgens 'Antagonizer' probeerde de elite de waarheidszoekers te marginaliseren omdat ze 'een gestaag groeiende groep beginnen te vormen'.[158] De waarheidszoeker hoort bij geen enkele partij, omdat 'hij het zat is dat er politiek tot in den treure compromissen worden gemaakt en er nooit iets wezenlijks verandert.' De waarheidszoeker heeft de conventionele politiek de rug toegekeerd en zal uiteindelijk zelf tot actie over moeten gaan. 'Zoals een goed burger betaamt.'[159]

In het verlengde van de 'vrijdenkers' en 'waarheidszoekers' werden 'klokkenluiders' naar voren geschoven als degenen die op de bres stonden voor de verdediging van de democratie en de vrijheid van meningsuiting. De argumentatie hield in dat de 'eli-

158 http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/
159 http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/

te' doodsbang was dat de waarheid naar buiten zou komen en de bevolking massaal in opstand zou komen[160]; dat verklaarde de aanvallen op de vrijheid van meningsuiting en het 'kapotmaken' van klokkenluiders als Fred Spijkers en Ad Bos.[161] De website *Sociale Databank Nederland* fungeerde als centraal punt voor iedereen die een strijd uitvocht met Nederlandse ambtenaren en justitie; daartoe werd het platform *Herstel de Rechtsorde* opgericht. Zo ontstond in de complotgemeenschappen een eigen canon van klokkenluiders en andere 'vrijheidsstrijders' die in de digitale gemeenschappen werden opgevoerd als levend bewijs van het totalitaire karakter van de elite. Elk politiek plan dat consequenties zou kunnen hebben voor de vrijheid van meningsuiting op internet werd om dezelfde reden met argusogen gevolgd. 'Als je dit zo vertelt zoals wij dit nu doen, zal de bevolking misschien in opstand komen,' schreef de website *Niburu*. 'Daarom zullen er op redelijk korte termijn massale hersenspoeloperaties plaatsvinden, waarbij het essentiëel is dat de boodschap van de elite luid en duidelijk overkomt en daarvoor is het noodzakelijk internet veel beter onder controle te krijgen.'[162]

Uit de discussies en de constructie van deze deels nieuwe politieke subjectiviteiten bleek bovendien een belangrijke interne functie van de digitale complotgemeenschappen: een discursieve ruimte van min of meer gelijkgestemden waarin artikelen, opvattingen en analyses circuleerden die de onderlinge politieke identiteit vestigden en verder ontwikkelden. Deelnemers aan de webfora lieten regelmatig weten hoe belangrijk het was om een plek voor gelijkgestemden te hebben, waar hun meningen wel serieus werden genomen en niet verketterd. 'Vink' schreef bijvoorbeeld op *Fundamenteel*: 'Via een vriend hoorde ik van het bestaan van deze site, nu zo'n 3 maand geleden. Sindsdien bezoek ik deze site, wanneer maar mogelijk, elke dag. Eindelijk gelijkgestemden. Stop svp niet met deze site!' 'Graverdammer'schreef : 'Je website was een geschenk uit de hemel. Eindelijk een site waarop men zijn gal over de multikul kon spugen (alhoewel ik dat ook doe op diverse forums).'

160 http://www.argusoog.org/holocaust-ontkenning-pedofilie-en-de-elite/

161 Andere namen van klokkenluiders die opduiken zijn Paul van Buitenen, Henk Laarman, Paul Schaap, Harrrie Timmerman, Johan Wilman, George Reuchlin, Ad van Rooij, Geert Theunisse, Gerrit de Wit, Sietze Planting, Robert Horchner, Willem Oltmans, Sam Broersma, Hüseyin Baybaşin, en Nico Burhoven Jaspers; zie ook http://groepzuid.nl/GZ/category/menselijkheid/

162 http://www.niburu.co/index.php?option=com_content&view=article&id=5486:de-gevangenis-europa&catid=20:het-complot&Itemid=33

Vaak werd iets zichtbaar van de betekenis die de digitale gemeenschappen voor de deelnemers hadden als de vraag werd opgeworpen of het zin had door te gaan. Het *Pim Fortuyn Forum* stelde die vraag bijvoorbeeld in juni 2011. 'Dirido' schreef dat het forum 'een klein deel van zijn leven' was geworden; 'Joop Klepzeiker' wees op de 'therapeutische' functie van het forum: 'Voor de klep is dit forum ook een uitlaatklep als hij weer eens hard tegen het leven aanloopt, zijn gal kan spuwen zijn ei kwijt kan raken en zo zijn geest wat te ontlasten.' 'Tobie1' voegde toe: 'Lezen of schrijven voelt als een soort thuiskomen bij vrienden die ik niet persoonlijk ken.'[163] Naast een collectieve politieke zelfidentificatie als vrijheidsstrijders ontstond zo ook een meer gepersonaliseerde politieke identiteit waarin persoonlijke grieven en emoties een belangrijke rol speelden, evenals het 'huiskamergevoel' van de digitale complotgemeenschappen.

3.5 Actiediscours

Uit bovenstaande analyse blijkt dat de complotconstructies rond de moord op Fortuyn in de loop der tijd een andere invulling kregen: werden de pijlen eerst gericht op het linkse politiek establishment, later werden de politiek en de politieke orde in zijn geheel gedelegitimeerd en verdichtte het wantrouwen zich tot systeemhaat. Kwaadwillende machten achter de schermen zouden uit zijn op totale dominantie en onderwerping en alle democratische waarden bedreigen. Tegenover deze machtige vijand stonden de 'waarheidszoekers' en 'vrijdenkers' die een sterke onderlinge verbondenheid ten toon spreidden. In deze paragraaf verleggen we de analyse naar het handelingsperspectief dat in de complotgemeenschappen werd aangehangen. Hoe dachten de digitale gemeenschappen de 'vijand' te kunnen bestrijden en de waarheid en vrijheid te herstellen? Welke actiemethoden werden aangehangen?

3.5.1 Bewustmaking

Eén van leidende gedachten binnen de digitale complotgemeenschappen was bewustmaking. In de digitale gemeenschappen werd het vrijmakende potentieel van internet onderstreept: waar de reguliere media makkelijk gecensureerd en gecontroleerd konden worden, was internet vrij. 'Internet is het begin van het einde voor de politieke correctheid,' schreef *Polinco*.[164] 'De drukpers kan misschien worden gecen-

163 http://www.pim-fortuyn.nl/pfforum/topic.asp?TOPIC_ID=75882&results=1

164 http://web.archive.org/web/20020319093030/http://www.polinco.net/poligraaf/index.php?url_channel_id=1&url_publish_channel_id=42&url_subchannel_id=&well_id=2

sureerd en tot zelf-censuur worden gedwongen, op het internet is dat voorlopig nog niet mogelijk,' aldus *Fundamenteel*.[165] De Rotterdamse afdeling van *We Are Change Holland*, die was voortgekomen uit Occupy, stelde zich op als burgerjournalisten en stapte met draaiende camera op allerlei politici af om ze vragen te stellen over Bilderberg.[166] Het politieke doel van de eigen sociale media was dan ook het verkondigen van de waarheid aan de bevolking, waaraan de verwachting gekoppeld zat dat de waarheid bevrijdend zou werken. Aangezien de vrijheid van meningsuiting tot een centrale maatschappelijke en politieke tegenstelling was geconstrueerd, bestond een belangrijk deel van de activiteiten die in de digitale gemeenschappen werd ondernomen uit het uitdragen van de grotere politieke 'waarheid': de feiten over de multiculturele samenleving, de corruptie en het machtsmisbruik van de elite en andere misstanden in de samenleving die door de politieke elites en hun handlangers van de reguliere media doelbewust werden verzwegen. Middels bewustmaking wordt de strijd om epistemologische regulering aangegaan, waarbij de vrijmakende kracht van de sociale media werd ingezet: de poortwachters van de reguliere media konden moeiteloos omzeild worden nu de productie en distributie van meningen gedecentraliseerd en gedemocratiseerd waren.

De belangrijkste functie die de digitale gemeenschappen zichzelf toedichten was dan ook het wakker schudden van Nederland. In deze propagandatactiek zat de hoop verscholen dat als maar genoeg mensen de ongecensureerde waarheid onder ogen kwam, hen de schellen van de ogen zouden vallen en ze in actie zouden komen - ook al werd doorgaans niet gespecificeerd wat men onder die acties verstond.[167] Ook oproepen tot meer onderlinge samenwerking vielen regelmatig te beluisteren, echter ook zonder dat helemaal duidelijk werd hoe die samenwerking in het vat gegoten zou moeten worden. 'We moeten samenwerken, en alles doen wat in onze macht ligt om iedereen bewust te maken van deze zaken, want deze methodes en structuren van manipulatie`s werken alleen maar als het gros van de mensen er zich niet bewust van zijn. Als we dat kunnen veranderen zal het hele systeem van misleiding en controle inelkaar storten,' schreef bijvoorbeeld 'Japsan' op *Zapruder* in 2009.[168] Naarmate binnen de complotgemeenschappen spirituele en religieuze elementen hun intrede

165 http://web.archive.org/web/20020407034430/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm; zie ook: http://web.archive.org/web/20010128070300/http://internettrash.com/users/nieuwebezems/n2ondergrondse.html

166 http://www.wearechangerotterdam.tv/over/; http://www.youtube.com/wearechangerotterdam

167 http://web.archive.org/web/20020407034430/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm

168 http://zapruder.nl/portal/artikel/de_lente_van_rellen/

deden, bleek 'bewustwording' echter ook een meer spirituele invulling te kunnen krijgen. 'Het mensencollectief heeft besloten gezamenlijk met moeder Aarde in een hoger bewustzijnsniveau te stappen,' meende bijvoorbeeld 'Elias', 'medium voor Christus Healing- en Transformatielicht', op *Bovendien.*[169]

De bewustmaking van het volk verliep echter niet zonder slag of stoot. Binnen de complotgemeenschappen overheerste een gecompliceerde verhouding tot 'het' volk dat bewust moest worden gemaakt. Velen vreesden dat het weinig tot niets zou opleveren. Vaak overheerste pessimisme, zeker na de implosie van de LPF en het - ogenschijnlijk - wegebben van het maatschappelijk verzet dat door Pim Fortuyn politiek een stem had gekregen.[170] Bovendien was de inschatting dat de 'decadente' Europese volkeren te slap waren om zich tegen de dreigende islamitische overname te verweren.[171] In de digitale gemeenschappen werd even hoop geput uit de sinds 2008 opflakkerende sociale en politieke strijd in Zuid-Europa als gevolg van de financiële crisis, al overheerste een lichte teleurstelling over het feit dat zo weinig Nederlanders in actie kwamen.[172] Sommigen meenden dat *mind control* hier debet aan was.[173] Anderen veronderstelden dat het verhaal dat ze uitdroegen wellicht te ingewikkeld was. 'Johnito': 'De grote vraag is: hoe leg je aan Wim, Jan, Ahmed, Fatima, Karin en Naomi in het kort de geopolitieke puzzel achter 9/11 uit, zonder dat ze de crisisdienst voor je bellen omdat ze denken dat je over UFO's met reptielenmensen fantaseert in plaats van over SUV's met siliconenbimbo's, zoals normale mensen.'[174] Andere forumdeelnemers waren echter optimistischer omdat ze minder snel voor 'gek' werden versleten, er zoveel 'vuiligheid' naar boven kwam en de 'gemeenschappelijke vijand' steeds vaker zijn ware gezicht liet zien, waardoor mensen wel wakker moesten worden.[175]

---

169 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/het-spionagespel

170 http://noordland-forum.net/viewtopic.php?f=8&t=194&sid=7311ad1e235a0d2e6e763d6b707cc3ed

171 http://web.archive.org/web/20020407034430/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm

172 http://web.archive.org/web/20020407034430/http://www.fundamenteel.nl/frameset.htm

173 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/de-bevolking-van-europa-is-de-elite-zat

174 http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/

175 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/mensen; zie ook http://zapruder.nl/portal/artikel/de_lente_van_rellen/

3.5.2 Opstand en revolutie

In de digitale gemeenschappen viel echter ook een grimmigere taal te horen, waarin werd gespeculeerd over opstand, revolutie en geweld. Hoe die opstand zich precies zou moeten voltrekken werd doorgaans niet echter duidelijk. 'Civan' op *Klachten-Nederland*: 'Het wordt tijd voor een internationale samenwerking ongeacht huidskleur of afkomst. Om al die parasitaire hypocrite facistische Adolf Hitler figuren en pedofielen wereldwijd te ontmaskeren. Een voor allen! Allen voor een!'[176] Als over het gebruik van geweld werd gesproken, werd meestal niet direct opgeroepen tot geweld, maar werd de retorische vraag gesteld wat er zou gebeuren als 'de' politiek niet snel van koers veranderde; op enig moment zou de bevolking het dan niet langer pikken en tot geweld overgaan.[177] Soms werd geweld echter wel openlijk toegejuicht. Op *Polinco* werd bijvoorbeeld enthousiast geschreven over de sterke toename van gewelddadige incidenten na de aanslagen van 9-11 in de Verenigde Staten: 'Kom op Hollanders, laat zien dat jullie echte kerels zijn. Pak de knuppels om die bruine islamratten ons land uit te knuppelen (...) Kom op eruitrammen met de knupple op die gore bruine Moslimlijven.DE MAAT IS VOL!!Oprotten met die Rifratten' (Van Donselaar en Rodrigues 2002: 24).

Uit de discussies bleek vooral dat een deel van de complotgemeenschappen geen enkele fiducie meer had in traditionele manieren van actievoeren. Discussiëren, demonstreren of geweldloos verzet had geen enkel zin tegen een 'globaal misdaadsyndicaat'. 'André Maneschijn': 'De politie slaat je hersens in als je durft te demonstreren. Dan blijft er toch niks anders meer over dan een harde revolutie?'[178] Anderen waarschuwden dat ze tot geweld zouden overgaan als 'links' weer een politieke moord zou plegen. 'Het wordt is tijd dat de kogels van rechts komen voordat het te laat is. Ze zijn gewaarschuwd!', schreef 'rommel' op 6 mei 2012. 'Hanxi' schreef in dezelfde discussie: 'Dat was eens en nooit weer. Als Geert ook door een ('linkse') kogel gaat, gaat hij voor zeker niet alleen. Dat zweer en beloof ik.'[179]

---

176 www.klachtennederland.nl

177 http://web.archive.org/web/20041120123101/http://www.slaaplekker.web-log.nl/; zie ook http://web.archive.org/web/20030808090353/http://www.vrijspraak.org/

178 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/de-bevolking-van-europa-is-de-elite-zat

179 http://www.amsterdampost.nl/pim-fortuyn-06-05-2002-06-05-2011/; zie ook: http://www.klokkenluideronline.nl/artikel/12977/pim-fortuyn-en-de-10-leugens#more-12977. Zie voor artikelen en discussies uit mei 2013 bijvoorbeeld http://www.dagelijksestandaard.nl/2013/05/opdat-wij-nooit-vergeten-mijn-eer-betoon-aan-pim-fortuyn-1948-2002

Maar de gewelddadige fantasieën werden ook bekritiseerd. Kernpunt van de kritiek was dat geweld alleen maar de vijand in de kaart zou spelen; zo zou immers de weg worden geopend voor de invoering van een politiestaat.[180] In het verlengde daarvan werd gepleit voor een meer spirituele oplossing. Geweld, protest, of acties op straat zouden alleen maar tot meer repressie leiden. Maar als mensen wakker zouden worden, het 'quantumveld met liefde zouden vullen' en zoveel mogelijk buiten 'de realiteit' zouden gaan leven, zou het systeem wel op de knieën gedwongen worden. Niet iedereen onderschreef echter deze spirituele oplossingen. 'Het zijn gewoon vieze achterbakse reptillians en pedofielen en wij zullen daar in opstand tegen moeten komen!,' meende 'Shaiden'. 'God zal ons niet straffen voor zulke daden. Het zijn echte geen mensen.'[181]

3.6 Actieve systeemhaat in daad

Systeemhaat in woord was volop te vinden in de digitale gemeenschappen. Maar meestal bleef het bij woorden. Een populaire activiteit was bijvoorbeeld het aanleggen van dossiers over 'de vijand', of dat nu ging om linkse politici of moskeeën.[182] De gezamenlijke vijand werd soms speelser vormgegeven. Zo introduceerde de website *Pfortuyn* naar analogie van de speelkaarten die door het Amerikaanse leger werden ingezet om de opsporing van Irakese oorlogsmisdadigers te vergemakkelijken een vergelijkbaar kaartspel met 'politici en hun paladijnen die een actieve bijdrage hebben geleverd aan de verkwanseling van Nederland.' Daarnaast introduceerde dezelfde website de verkiezing van de 'Hoernalist van de maand'.[183]

Acties buiten het digitale domein kwamen zelden voor. Ondanks het soms militante taalgebruik bleken er vanuit de digitale gemeenschappen niet of nauwelijks pogingen te worden ondernomen om in de fysieke wereld actief te zijn of tot organisatie-

180 http://zapruder.nl/portal/artikel/bloedige_opstand_anders_niets/; zie ook http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/

181 http://www.bovendien.com/actualiteit/actualiteit/depopulation-you-must-see

182 Op dit gebied bestaat een zekere traditie binnen extreemrechts. Zo had de CP'86 in 1998 een aparte rubriek 'Meldpunt Volksvijandige Aktiviteiten' met informatie over politieke tegenstanders van extreemrechts (Van Donselaar, Claus en Nelissen 1998: 83). Zie ook http://www.spg.8m.net/; zie verder www.moskeedatabase.com; Rachida Azough en Bert Wagendorp, 'Broeikasjes voor extreemrechts', ***Volkskrant***, 12 oktober 2002; http://www.stormfront.org/forum/showthread.php?s=3c7b2c7f67819dde7fb7f69e; http://web.archive.org/web/20050205164435/http://www.fortuynpolitiek.nl/3cdb83d3&threadid=5024

183 http://web.archive.org/web/20030721055131/http://www.pfortuyn.nl/

of netwerkvorming over te gaan, of het verlangen naar opstand en revolutie in daden om te zetten. De waarschuwing in de literatuur voor de radicaliserende werking van complotconstructies en het geweld dat dit zou kunnen voortbrengen blijkt geen grond in de empirie te hebben.

Ook de in de literatuur geopperde dynamiek waarin digitale gemeenschappen vooral als functie hebben acties in de fysieke wereld voort te brengen en daar ook beter toe in staat zouden zijn omdat de digitale gemeenschappen voorheen onbereikbare individuen met elkaar kan verbinden, blijkt in de door ons onderzochte digitale complotgemeenschappen niet of nauwelijks voor te komen. Heel soms werd binnen de digitale complotgemeenschappen dan ook de vraag opgeworpen wat nu precies de zin was van al het vertoon van militantie op de sociale media. Volgens 'FotonX' doemde uiteindelijk namelijk een gewetensvraag op: 'Hoever wil je gaan? Als je slechts een desktopwarrior bent, dan zal dat in de praktijk weinig effect sorteren.'[184] Systeemhaat in woord, wat volop in de digitale gemeenschappen te noteren viel, werd nauwelijks opgevolgd door systeemhaat in daad. Aanslagen, massale demonstraties of andere acties met mogelijk maatschappij-ontwrichtende gevolgen vielen niet te noteren. Alleen uit het jaarverslag van de AIVD over 2001 valt op te maken dat er in extreemrechtse kringen plannen zouden hebben bestaan voor aanslagen op linkse politici; plannen die door de AIVD stuk werden gemaakt door het Openbaar Ministerie in te seinen, die de personen vervolgens oppakte; tot een veroordeling kwam het echter niet (AIVD 2002).

3.6.1 Bedreigingen

De enige manifestatie van systeemhaat in daad die zich deed gelden was de persoonlijke bedreiging. In het eerste deel van dit hoofdstuk werd al geschreven dat in de maand direct na de moord op Fortuyn vooral linkse politici werden overspoeld met doodsbedreigingen. Maar Fortuyn was zelf ook het object van bedreigingen tijdens de verkiezingsstrijd, evenals politici als SP-leider Jan Marijnissen en GroenLinks-leider Femke Halsema (Commissie Feitenonderzoek 2002: 221). Ook eerder werden politici, maar ook journalisten die als 'links' te boek stonden, bedreigd. GroenLinks was bijvoorbeeld eind jaren negentig al regelmatig doelwit van bedreigingen afkomstig

184 http://zapruder.nl/portal/artikel/rare_jongens_die_waarheidszoekers/

uit extreemrechtse hoek (Van Donselaar, Claus en Nelissen 1998: 66).[185] Ook andere politici kregen eerder te maken met bedreigingen, zoals wethouder Adri Duijvestein van Den Haag[186], De Nijmeegse wethouder Wim Hompe,[187] Minister Joris Voorhoeve van defensie[188], burgemeester Tin Plomp van Genemuiden[189] en burgemeester Gertjan van Opmeer van Alkmaar[190]. In 1997 voorspelde minister Hans Dijkstal van Binnenlandse Zaken, op basis van het jaarverslag van de BVD, dat in Nederland steeds vaker politici, journalisten of andere mensen beveiligd zouden moeten worden.[191] In 1998 startte het Openbaar Ministerie met voorlichting aan politici over het omgaan met bedreigingen.[192]

Naarmate internet verder doordrong in de Nederlandse huiskamer, nam het aantal digitale bedreigingen toe. De eerste Nederlandse internetaansluiting dateerde van 1989; nog geen tien jaar later hadden 1,3 miljoen Nederlanders toegang tot internet (Van Donselaar, Claus en Nelissen 1998: 79). De aanslagen van 11 september 2001 in de VS waren aanleiding voor een golf aan bedreigingen. Het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) van de Nederlandse politie telde 485 bedreigingen. Meestal ging het om (anonieme) poederbrieven, bomdreigingen en aankondigingen van brandstichting aan het adres van moskeeën en islamitische scholen (Van Donselaar en Rodrigues 2006: 97). Na de moord op Pim Fortuyn nam het aantal bedreigingen sterk toe, om na een maand weer af te vlakken. Vooral alles wat links en multicultureel was, moest het ontgelden.

Het taalgebruik van de bedreigingen weerspiegelde het discours dat op de nieuwrechts radicale websites vanaf eind jaren negentig te lezen viel; soms werden ook direct 'Polinconen' (lezers van de website Polinco) opgeroepen tot actie over te gaan: 'Fatima Elakut, Job Cohen, Ad Melkert, JULLIE ZIJN AL DOOD. Het vonnis moet

185 Zie ook: ***Trouw***, 'Ria Beckers verbijsterd over bedreigingen', 2 februari 1995; ***Trouw***, 'Peper doet deur fractiekamer van raadsleden CP'86 op slot', 7 juni 1996; ***Het Parool***, 'Klacht bij justitie na beledigen van kamerlid Varma', 4 november 1996; ***ANP***, 'Nijmegenaar aangehouden voor bedreiging raadslid', 25 mei 1999

186 ***NRC Handelsblad***, 'Lokale politici onder vuur', 13 mei 2002

187 ***De Gelderlander***, 'TBS geëist voor treiteren van stadsbestuur; Nijmeegse vrouw dreigde wethouder met brandstichting', 22 maart 1995

188 ***De Gelderlander***, 'Extra bewaking voor Voorhoeve na bedreiging', 12 juni 1995

189 ***ANP***, 'Prominenten Genemuiden roepen op tot staken van geweld', 4 april 2001

190 ***De Volkskrant***, 'Geen verband tussen aanslag en kogelbrief', 21 april 2001

191 ***Eindhovens Dagblad***, 'Dijkstal: meer beveiliging nodig', 6 november 1997

192 ***ANP***, 'OM geeft tips aan politici over omgang bedreigingen', 2 april 1998

nog voltrokken worden...jullie weten niet wanneer (...) Polinconen, gebruik je verstand, wat je ook doet, laat je NIET betrappen. De villa van Jodenmuller of Korthals mag vannacht al in de fik, maar ook morgen, of volgende week, of over een maand'. Maar vaak werden het gehele politieke systeem en alle politieke partijen aangevallen: 'SP, PvdA, VVD, D66, GL jullie zijn begonnen met moorden. Wij slaan terug. De Nederlandse intifada is begonnen. Zoek op waar de klootzakken wonen, de antifa, de multikultis, gemeenteraadsleden, de wethouders, alle smeerlappen van SP, PvdA, VVD, D66, GL. De brand gaat erin, en wij zijn geduldig...het kan vannacht gebeuren of over een jaar...maar we zorgen dat we niet gepakt worden' (Van Donselaar en Rodrigues: 2002: 27-31).

Sommige deelnemers aan de digitale complotgemeenschappen werden veroordeeld voor bedreiging of aanzetten tot haat. Zo werd 'Graver', oprichter van de website *Graverdammer* die de opvolger was van de website *Fundamenteel*, door de rechter tot een boete van 220 euro veroordeeld wegens aanzetten tot haat. In februari 2005 had hij de directeur van vluchtelingenorganisatie Inlia met de dood bedreigd: 'Het wordt nu echt tijd voor een nekschot,' schreef hij; van hem mocht minister Verdonk de executie voltrekken. Eerder had 'Graver' op internet al zijn hulde uitgesproken voor een skinhead die drie Marokkanen had neergeschoten. Hij waarschuwde dat er teruggeschoten zou worden als de regering de 'kakkerlakken' niet uit Nederland verwijderde.[193] Na de veroordeling van Volkert van der Graaf voor de moord op Pim Fortuyn schreef Wim van L. (1967), aanhanger van Fortuyn, een persoonlijke dreigmail naar de rechter. Hij wilde 'jachtgeweren leegschieten' op de rechter en hoopte dat de familie van de rechter werd uitgeroeid. Ook wilde Van L. aanzetten tot 'haat en moord' tegen 'Rösenmuller, Bolkestein, van Dam'. Bij de e-mail voegde hij een afbeelding met daarop twee vuurwapens. Justitie nam de bedreiging serieus en spoorde Van L. op. In december 2003 werd hij veroordeeld tot een maand voorwaardelijke gevangenisstraf en een boete van 900 euro.[194]

In de loop van 2002 nam het dreigfenomeen in kwantitatieve zin af vergeleken met mei 2002: na de vloedgolf van duizend bedreigingen in mei 2002, ging het in de maanden erna om enkele tientallen.[195] Maar tegelijkertijd uitte het fenomeen van be-

193 http://kafka.antenna.nl/?p=466

194 http://kafka.antenna.nl/?p=466

195 *Algemeen Dagblad*, 'Politici minder bedreigd; Aantal dreigbrieven en haattelefoontjes neemt flink af', 2 augustus 2002

dreigen zich breder. Duidelijk werd dat zich onder de dreigers ook mensen bevonden met een psychiatrische problematiek. Geruchtmakend was bijvoorbeeld een serie van bedreigingen tegen politici, de koningin, voetbaltrainers en andere bekende Nederlanders uit 2002. Uiteindelijk wist de politie de dader te achterhalen: een 48-jarige in Indonesië geboren inwoner van Rotterdam, die bij een auto-ongeluk uit 1984 een ernstige hersenbeschadiging had opgelopen. De dader leefde sociaal geïsoleerd nadat hij zijn werk had verloren en bracht zijn dag door met het lezen van kranten en roddelbladen. De man was een groot aanhanger van Fortuyn en zei tot zijn daden geïnspireerd te zijn door het bericht dat PvdA-leider Melkert een doorgeladen pistool toegestuurd had gekregen. Voor de rechtbank verklaarde hij dat het verzenden van de bedreigingen hem een 'gevoel van macht' gaf, maar dat hij nooit de intentie had gehad de dreigingen in daden om te zetten. Het was vooral een schreeuw om aandacht. De rechtbank verklaarde de man verminderd toerekeningsvatbaar.[196]

In mei 2002 werd de Hindoestaanse gemeenschap opgeschrikt door een honderdtal 'poederbrieven'. De poederachtige substantie bleek uit Brinta en zandkorrels te bestaan en was ongevaarlijk. De verzender betitelde de poeder als 'Anthrax van Allah' en dreigde de geadresseerden met moord en verkrachting, een lot waaraan zij alleen konden ontsnappen als zij tienduizend euro naar de briefschrijver zouden overmaken. De dader, 'Dewanand', was een veelvuldig poster op webfora waar de complotconstructies rond de moord op Fortuyn werden aangehangen. Volgens de rechtbank leed 'Dewanand' aan schizofrene paranoia. Hij hoefde daarom niet de cel in, maar werd wel opgenomen in een kliniek. In zijn cel vervaardigde 'Dewanand' een 456 pagina's tellend manifest onder de titel 'Eerbetoon aan de profeet Hans Janmaat'. 'Dewanand' werd in 2007 weer voor de rechter gedaagd door de *Stichting Hindu Life* wegens smaad, laster, belediging en aantasting goede naam. De rechter veroordeelde 'Dewanand' tot gevangenisstraf en een hoge boete.[197] Op het *Forum van de Vrijheid* werd naar aanleiding van deze zaak liefdevol gerept over 'onze andere strijder Dewanand'. 'Dewanand' had in 2004 en 2005 een aparte rubriek op het *Pim Fortuyn Forum* ('Dewanand's columns').

In 2003 moest een man zich voor de rechtbank verantwoorden voor het bedreigen van onder anderen premier Wim Kok en de vicepremiers Annemarie Jorritsma en Els

196 LJN: AO8559, Rechtbank Rotterdam
197 http://www.dewanand.com/wfor1219.htm

Borst. De verdachte had ook het LPF-kamerlid Jim Janssen van Raaij op de korrel, net als directeur Ronnie Naftaniel van het Centrum Informatie en Documentatie over Israël en het hoofd van de Zwolse politie. De verdachte stuurde meerdere e-mails en faxen met teksten als 'Wees snel meneer Kok, want magere Hein komt u binnen anderhalve week ophalen'. Ook dreigde hij politici om te brengen met het wapen waarmee Fortuyn was vermoord. Voor de rechtbank verklaarde de verdachte dat hij de brieven uit woede had geschreven. 'Het wordt hoog tijd dat het systeem helemaal ondersteboven wordt gegooid. Er is sprake van corruptie. Als staatsburger moet ik dat aan de kaak stellen,' aldus de man, die ook stelde dat bij de Bijlmerramp en de vuurwerkramp stukken achter werden gehouden. 'Dan word ik woedend. Ik ben helderziend en ik weet wat er is gebeurd.' De man zonder vaste woonplaats had de jaren daarvoor al duizenden brieven geschreven aan de *Haagsche Courant*. Volgens deskundigen leed de man aan paranoïde waanstoornissen en schizofrenie.[198]

Individuele politici waren in de jaren 2002-2004 wel vaker het object van bedreigingen. Zo werd minister Hans Dijkstal (VVD) in juni 2002 bedreigd door een verdachte die meldde 'door haat gerijpt' te zijn en vastbesloten was 'om keihard en meedogenloos terug te slaan'. Tegen de politie verklaarde de verdachte telefonisch van plan te zijn een aantal mensen, waaronder de burgemeester van Heerlen en minister Dijkstal 'te grazen te nemen' en een groot bloedbad te zullen aanrichten in het gemeentehuis van Heerlen, een actie die hij tot in detail zou hebben voorbereid. Achtergrond van de dreiging bleek een faillissement te zijn waarvoor de verdachte de gemeente Heerlen aansprakelijk hield.[199]

In oktober 2003 werd een verdachte aangehouden die op weg was naar het huis van minister-president Jan Peter Balkenende. De verdachte leed volgens de rechtbank aan erotomane wanen, persoonlijke paranoia en geloofde in tegen hem gerichte complotten. 'Verdachte verkeerde voortdurend in een angstige, onveilige belevingswereld van tegen hem gerichte complotten en laster en hij waant afgeluisterd en bedreigd te worden.' De verdachte was in 2001 veroordeeld voor een poging tot doodslag op een toenmalige buurman.[200] Tussen 2003 en 2004 werd Balkenende ook bedreigd door iemand die om hulp vroeg bij huisvesting en het aflossen van

198 *De Telegraaf*, 'Bedreiger van politici voor rechtbank', 22 maart 2003; *Haagsche Courant*, 'Na dreigbrieven nu toch voor de rechtbank', 27 maart 2003

199 LJN: AF6610, Rechtbank 's-Gravenhage, 09/757465-02

200 LJN: AS5545, Gerechtshof 's-Gravenhage

schulden. In februari 2004 eindigde bovendien de relatie van deze verdachte met zijn vriendin en tevens de moeder van zijn kind. De man ondernam in die periode een aantal zelfmoordpogingen. Op 18 maart 2004 verzond hij vanaf zijn computer een e-mail aan de minister-president. Het bericht had als titel 'Je gaat er nu echt aan'. In het bericht stond het privéadres van de minister-president vermeld. Met het bericht had de verdachte een digitale foto meegestuurd waarop een gemaskerde man met een wapen in zijn hand te zien was.[201]

Dagblad *Trouw* meldde in 2004 dat de bedreigingen nog steeds niet voorbij waren. Sinds de moord op Pim Fortuyn waren zeker dertig raadsleden, wethouders en burgemeesters in Nederland met de dood bedreigd. Naast de dertig plaatselijke politici hadden vier mensen in het voetbal, twintig organisaties, zeven televisie- of tijdschriftmakers en vijfentwintig landelijke politici een doodsbedreiging ontvangen. En dat waren dan alleen de bedreigingen die in de openbaarheid waren gekomen. 'Wij hebben niet de indruk dat mensen vaker proberen de politiek te beïnvloeden met doodsbedreigingen. Vaak zijn de afzenders malloten', reageerde een woordvoerder van Binnenlandse Zaken. Volgens de woordvoerder was er sinds de dood van Pim Fortuyn wel een aantal 'dreighypes' geweest: de kogelbrieven naar bekende Nederlanders en de poederbrieven. 'Heel vervelend voor de slachtoffers, maar geen dreigcultuur.'[202]

Volgens diverse media gingen de bedreigingen ook in 2005 door. Van de ondervraagde volksvertegenwoordigers waren er vijftien ernstig bedreigd sinds eind mei 2003 het kabinet Balkenende II aantrad. Zij deden ook aangifte bij de politie. Nog eens acht Kamerleden werden wel bedreigd, maar vonden het niet nodig aangifte te doen. Vrijwel alle Kamerleden werden bestookt met agressieve e-mailberichten. De ondervraagde Kamerleden waren het er allemaal over eens dat het maatschappelijke klimaat de afgelopen jaren enorm was verhard. Na een televisieoptreden of debat in de Tweede Kamer stroomden de scheldmails en bedreigingen soms al binnen vijftien minuten binnen. Ook bedreigingen tegen burgemeesters, wethouders en raadsleden kwamen veelvuldig voor.[203]

---

201 LJN: AQ2890, Rechtbank 's-Gravenhage, 09/925335-04

202 Romana Abels en Dorien Pels, 'Doodsbedreigingen nemen toe; Binnenlandse Zaken ontkent bestaan van "dreigcultuur"', *Trouw*, 15 maart 2004

203 *BN/DeStem,* 'Veel meer politici bedreigd', 25 februari 2005; *Amersfoortse Courant,* 'Bedreigingen van alle tijden', 4 maart 2005; *NRC Handelsblad,* 'Sterke toename bedreigingen per e-mail na 2002', 24 oktober 2005

3.6.2 Passieve systeemhaat

Uit de digitale complotgemeenschappen kwam een stroom van doodsbedreigingen. Maar ook een tegengestelde beweging viel te noteren. Fundamenteel wantrouwen, weerzin en woede tegen het systeem dat in de digitale gemeenschappen floreerde, vertaalde zich vanaf 2007 meer in een defensieve strategie die zich laat samenvatten met 'interne migratie': steeds vaker viel het pleidooi te beluisteren zich volledig uit het systeem terug te trekken en een parallelle samenleving te creëren. Deels ging het daarbij om geestelijke vrijmaking uit het systeem door spirituele verlichting en het simpel ophouden met geloven in de leugens van het systeem. 'Pas als we geloven dat we onvrij zijn (als we geloven dat we moeten doen wat de machthebber wil) zijn we werkelijk onvrij. Dat is simpelweg het gevolg van ons eigen geloven en daarvoor zijn we dus zelf verantwoordelijk. Niet de machthebber,' aldus Pieter Stuurman op *Argusoog*.[204] Sommigen stelden hun hoop op goddelijke interventie, zoals 'Hiert': 'Het wordt idd tijd dat de Heer orde op zaken komt stellen.'[205]

Soms waren de plannen voor interne migratie concreter. 'Haal je geld van de bank, doe aan ruilhandel, los AL je leningen af en ga nooit stemmen - nergens voor!,' schreef 'Peter13RedSkywalker' in 2009 op *Zapruder*. Op *Argusoog* werd gepleit voor de invoering van een eigen parlement en directe democratie, en de invoering van een eigen rentevrije munteenheid. 'Ofwel een nieuwe samenleving naast en in de oude te beginnen.'[206] Omgekeerd leidde deze pleidooien voor 'interne migratie' uit het systeem tot beschuldigingen van naïviteit. 'De "powers that be" zullen uit zichzelf hun machtspositie nooit opgeven. Je kunt wel je eigen lokale economie starten maar dit wordt slechts getolereerd omdat het underground/onbekend is en geen slagkracht heeft. Zodra miljoenen nederlanders dit gaan doen wordt daar zeker een einde aan gemaakt (...) Het is naief om te denken dat je zomaar een parallelle economie mag starten...,' reageerde 'spaceinvader'.[207]

---

204 http://www.argusoog.org/macht-en-vrijheid/

205 http://boinnk.nl/blog/61160/dit-soort-berichtgeving-klink-natuurlijk-als-ophitserij-tegen-islamieten-maar-het-is-helaas-wel-de-waarheid-wat-er-hier-beweert-wordt/

206 http://www.argusoog.org/macht-en-vrijheid/

207 http://zapruder.nl/portal/artikel/bloedige_opstand_anders_niets/

3.7 Tussenconclusie

De moord op Pim Fortuyn op 6 mei 2002 gaf aanleiding tot verschillende complotconstructies. De schok van de gebeurtenis en de vele onbeantwoorde vragen waren de initiële aanleiding voor de complotconstructies die gelanceerd werden door min of meer bekende Nederlanders met toegang tot de media en de politiek. Maar de complotconstructies lieten zien dat de moord op Pim Fortuyn ook als een *signifier* gold voor een langer levend en sluimerend ongenoegen over ontwikkelingen in de samenleving. Dit ongenoegen, deels gearticuleerd op 'nieuw rechts-radicale' websites die sinds eind jaren negentig actief werden, centreerde zich rond een tegenstelling tussen enerzijds de linkse elite en vreemdelingen, en aan de andere kant het volk, dat door de linkse elites monddood zou zijn gemaakt. Vrijheid van meningsuiting was dan ook de centrale tegenstelling waarop voor en na de moord op Fortuyn werd gepolitiseerd en draaide grotendeels om de strijd over 'epistemologische regulering': wie bepaalt wat de waarheid is, wie bepaalt wat gezegd en gedacht mag worden.

De moord op Fortuyn gold als ultiem bewijs voor de stelling dat 'andersdenkenden' - in casu: rechtsdenkenden - door de elite desnoods vermoord werden. De complotconstructies hadden in eerste instantie dan ook een duidelijke en herkenbare politieke dimensie: rechts tegen links. 'Het' systeem werd niet direct tot de samenzwerende vijand verklaard; de essentie lag in de stelling dat het systeem object was geworden van een vijandige overname door links. Certificerende actoren, zoals media en politieke partijen die tot het establishment behoorden, besteedden veel aandacht aan de complotconstructies. Hier laat zich de sterke verbintenis zien tussen populisme en complotconstructies. Het idee dat de 'hardwerkende Nederlander' door krachten van zowel boven als beneden werd belazerd en bedreigd bleek een vruchtbare voedingsbodem in Nederland te hebben.

Tegelijkertijd manifesteerde zich in de complotconstructies een groter ongenoegen met het politieke stelsel. Hierin zien we de 'post-politieke constellatie' terug: het verdwijnen van politiek-ideologische tegenstellingen doordat links meer en meer samenklonterde met rechts in een technocratisch midden waar veel burgers zich vervreemd van voelden. Politiek was onder de paarse kabinetten verworden tot het management van de bestaande orde en de vrije markt. De sociale tegenstellingen en antagonistische relaties die in weerwil van het post-politieke discours nog steeds springlevend waren, konden zich niet langer uitdrukken in geloofwaardige politieke

organisaties, mechanismen of kanalen omdat de politieke en maatschappelijke elites geen concurrerende politieke posities meer innamen. De complotconstructies vulden dat gat als een substituutideologie, een masternarratief dat de wereld weer verklaarbaar maakte, zin gaf en bovenal vriend en vijand weer benoemde. Het gevolg daarvan was een meer algemene radicale en fundamentele afkeer van en wantrouwen tegen het systeem. Steeds vaker werd 'de' elite of 'de' politiek op de korrel genomen. Ook verschenen andere en meer diffuse vijanden op het toneel: de Bilderbergorganisatie, de Illuminati, de Nieuwe Wereldorde.

De complotconstructies rond de moord op Fortuyn, in eerste instantie nog gearticuleerd en gelegitimeerd door delen van het establishment, woekerden later autonoom voort op internet en verdichten al langer bestaand wantrouwen tegen de politiek en de politieke orde tot systeemhaat: het gehele systeem deugde niet, was corrupt en slechts in schijn democratisch. De echte macht lag elders; een gewelddadige en omnipotente macht die letterlijk over lijken ging. De hermetische en fundamentele afkeer van en wantrouwen tegen het systeem liet zich steeds dominanter gelden in de complotgemeenschappen. De overheersende woede tegen het systeem die de complotconstructies articuleerden, maakte het ook mogelijk dat allerlei verschillende politieke en spiritueel/religieuze signaturen zich onder hetzelfde vaandel verenigden, hetgeen een eclectisch resultaat tot gevolg had. Hierin laten complotconstructies zich herkennen als discursieve ruimtes waarin een ratjetoe van politieke grieven en verlangens die buiten de geïnstitutionaliseerde politieke orde zijn verklaard onderdak kunnen vinden. Waar in de periode 2002-2004 de complotconstructies nog een verbinding met het politieke domein hadden, omdat een aantal complotentrepreneurs en certificerende actoren de complotconstructies op de agenda zetten en hielden, verdwenen deze verbindingen na 2004 toen het boek-Fortuyn formeel afgesloten was. Ook dit verklaart waarom de systeemhaat zich steeds diffuser en meer eclectisch ontrolde en een meer autonoom karakter verkreeg.

Vormt de door complotconstructies aangedreven systeemhaat daarmee ook een gevaar voor de nationale veiligheid? Dat gevaar moet sterk gerelativeerd worden. De - vaak - grote en soms gewelddadige woorden leidden nauwelijks tot politieke daden. De literatuur die stelt dat complotconstructies geweld aanjagen moet sterk gerelativeerd worden. Enerzijds kan dat verklaard worden uit het eclectische en diffuse karakter van de complotgemeenschappen: het ontbrak aan duidelijke materiële

aanknopingspunten voor sociale of politieke strijd, maar ook aan tactische of strategische ideeën. De macht kreeg weliswaar weer een naam en rugnummer, maar viel slechts moeizaam materieel te lokaliseren. Bovendien lagen onder de gemeenschappelijke noemer van de complotconstructies tal van politieke en sociale verschillen. Daarnaast bleek dat ondanks de verwachtingen die de complotgemeenschappen hadden van het bewustmaken van de bevolking dankzij de 'vrije media', tegelijkertijd twijfel overheerste over nut en noodzaak van politieke acties; het had geen enkele zin te demonstreren of anderszins politieke acties te voeren tegen een almachtige dictatuur. De oproepen tot opstand, revolutie en geweld die uit deze analyse voortvloeiden bleken in de praktijk tot vrijwel niets te leiden.

De digitale complotgemeenschappen bleken echter ook een belangrijke interne functie te hebben: een veilige huiskamer voor gelijkgestemden. De veronderstelling in de literatuur dat de sociale media een sterk mobiliserende en politiserende werking hebben omdat zo voorheen onbereikbare individuen met elkaarin contact kunnen komen en sociale media beter aansluiten op het huidige klimaat van 'life-style politics' blijkt ook gerelativeerd te moeten worden. Wat dan eigenlijk haast als enige - individuele - actiemethode overbleef, was schelden op en bedreigen van politieke tegenstanders, wat dan ook met grote regelmaat gebeurde. Ondanks de soms ingrijpende persoonlijke gevolgen die dergelijke bedreigingen kunnen hebben voor de politici en bestuurders die het aangaat, moet de nodige terughoudendheid worden betracht om dit als groot risico voor de nationale veiligheid te typeren. Al is het goed voorstelbaar dat bij bedreigde politici bewust of onbewust de moord op Pim Fortuyn in het achterhoofd rondspookte.